ERFGOEDVISIE GEMEENTE HOUTEN

2022

"De Houtense historie meer beleefbaar maken"



Erfgoedvisie Gemeente Houten

2022

Project:	Erfgoedvisie Gemeente Houten
Opdrachtgever:	Gemeente Houten
	Gerco Wicherson, Barry Peters, Anke Beisterveld
Opgesteld door:	The Missing Link
	Rosi de Kok en Hanneke Masselink-Duits
Datum:	29 november 2022

Deze visie is mede tot stand gekomen door de inzet en betrokkenheid van de klankbordgroep:
Johan van der Gun – Monumentwerkgroep Houten
Bert van der Houwen – Archeologische Werkgroep Leen de Keijzer
Stephan van der Steen – Erfgoedvrijwilliger
Foske van den Boogaard - Studente culturele antropologie
Otto Wttewaal – Historische kring tussen Rijn en Lek
Gerard Hurkmans – Omroep Houten

Inhoud

Leeswijzer 4

1 Het erfgoed van de gemeente Houten 7

1.1 Waarom een Erfgoedvisie? 7

1.2 De Erfgoedvisie als kompas 8

1.3 Proces totstandkoming visie 9

2. Het Verhaal van Houten 10

2.1 Verhaal en verhaallijnen 10

2.2 Verhaallijn Landschap als drager van ontwikkelingen 11

2.3 Verhaallijn: Knooppunt van betekenis 13

3. Erfgoedvisie 15

3.1 Doelstelling 15

3.2 Ambities 15

3.3 Visie 16

3.4 Bouwstenen 17

3.5 Toelichting bouwstenen 18

4 Erfgoedagenda 21

4.1 De erfgoedagenda als dynamisch uitvoeringsinstrument 21

4.2 Opzet van de erfgoedagenda 21

4.3 Overzicht projecten Erfgoedagenda 22

4.4 Werking Erfgoedagenda als groeimodel in de toekomst 24

Bijlagen 25

Bijlage 1) Uitwerking van de sleutelprojecten 26

Bijlage 2) Uitwerking van de plusprojecten 29

Bijlage 3) Beleidskaders 37

Bijlage 4) Procesverantwoording participatieproces 41

Bijlage 5) Verslagen participatieproces 47

Leeswijzer

Voor u ligt de Erfgoedvisie van de gemeente Houten.

Erfgoed is van belang voor de leefbaarheid en herkenbaarheid van de gemeente Houten. Omdat we trots zijn op ons erfgoed willen het delen met de bewoners en bezoekers, jong en oud.
De Erfgoedvisie is als een kompas dat houvast en inspiratie biedt voor de wijze waarop erfgoed een bijdrage kan leveren aan de maatschappelijke opgaven waar de gemeente Houten voor staat.

In deze visie wordt richting gegeven aan de manier waarop de gemeente Houten in de toekomst wil omgaan met haar cultureel erfgoed. Erfgoed is van iedereen. Daarom is een zorgvuldig proces doorlopen om ervoor te zorgen dat de visie aansluit bij de praktijk en behoeften van de inwoners, ondernemers en verenigingen van Houten.

Alle erfgoedelementen bij elkaar vertellen het verhaal van de gemeente Houten; de geschiedenis van onze voorgangers die hier gewoond en gewerkt hebben. Op basis van de ontstaansgeschiedenis van de gemeente zijn twee verhaallijnen ontwikkeld. Deze thematische benadering zorgt voor een toegankelijk en herkenbaar verhaal. De verhaallijnen bieden een bruikbaar ontwikkelperspectief op basis van de identiteit van de gemeente.

Door cultuurhistorie meer als één samenhangend geheel te benaderen, krijgt het een bredere context en vertelt het een breder verhaal. Door het uitdragen en in de praktijk brengen van deze erfgoedvisie kunnen de verschillende componenten van het erfgoed elkaar gaan versterken. Dat betekent dat onder andere historisch landschap, archeologie, groen erfgoed en (steden)bouwkunst worden samengebracht in deze visie. Het inzichtelijk maken van de samenhang en koppelkansen met andere beleidsterreinen is van belang omdat de gemeente met deze integrale aanpak kan voorsorteren op de Omgevingswet. Op deze manier werken we makkelijker samen en kijken we over de grenzen van traditionele vakgebieden heen.

In deze visie staat beschreven hoe het fundament van de erfgoedzorg in de gemeente kan worden versterkt, zodat het erfgoed voor de toekomst behouden, gebruikt en benut kan worden. Dit fundament is voorwaardelijk voor het realiseren van andere ambities op de korte en de lange termijn. Daarna kan de gemeente investeren in het verzilveren van koppelkansen, zodat het erfgoed extra kan blijven bijdragen aan een aantrekkelijk leef- en vestigingsklimaat, de omgevingskwaliteit en de recreatieve en toeristische aantrekkingskracht van de gemeente Houten.

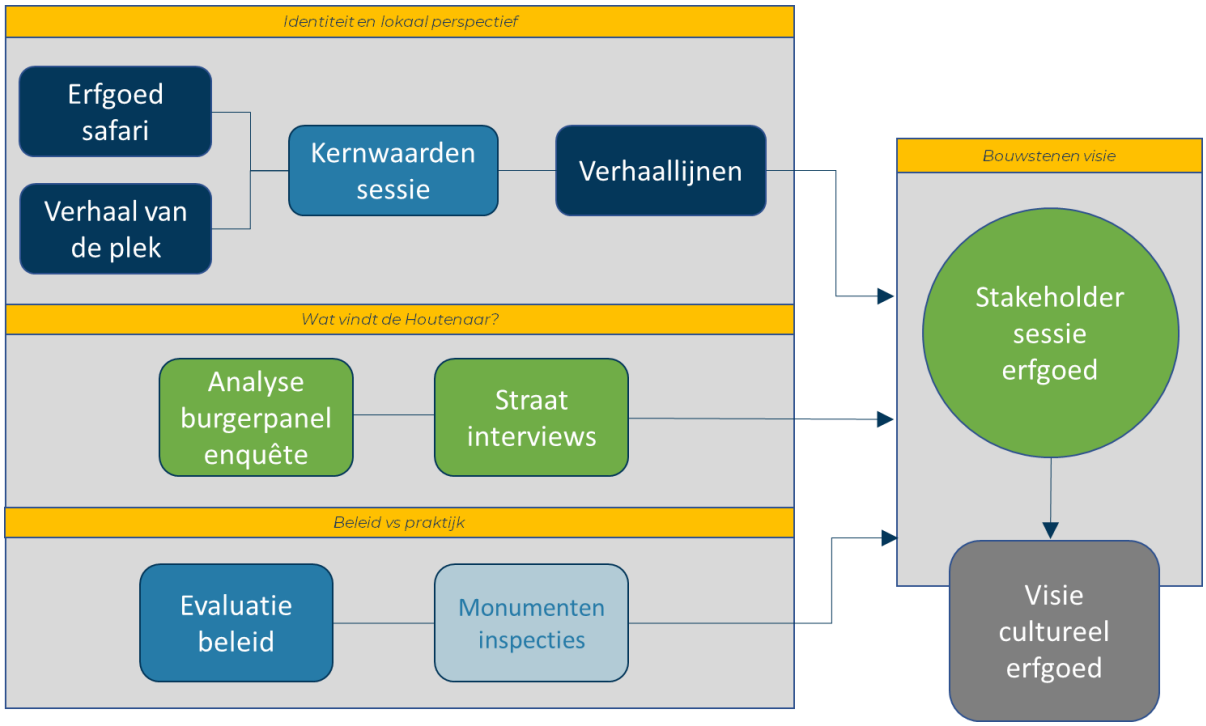
We onderscheiden 3 bouwstenen die van belang zijn bij het versterken van het erfgoed in de gemeente Houten en bijdragen aan het behoud, beschermen, beheren en beleven van het erfgoed:

Bouwsteen 1 *FUNDAMENT:* De basis op orde
Bouwsteen 2 *GEBRUIK :* Erfgoed in de leefomgeving
Bouwsteen 3 *BELEVING*: Erfgoed in de hoofden en harten van mensen

Tot slot introduceren we de Erfgoedagenda als dynamisch uitvoeringsinstrument. De Erfgoedagenda biedt een kader voor beleid en een vertaling naar een projectmatige aanpak. De sleutelprojecten in het basisdeel van de Erfgoedagenda leiden tot een solide basis voor goede erfgoedzorg. De plusprojecten in het flexibele deel bieden inspiratie op welke manier erfgoed gekoppeld kan worden aan de ambities van de gemeente op andere beleidsvelden. De Erfgoedagenda bepaalt mede de gemeentelijke inzet van capaciteit en middelen op het terrein van het erfgoed in de komende jaren en maakt het erfgoedbeleid concreet.

De gemeente is daarnaast voornemens zich met deze nieuwe visie meer te richten op de betekenis van het erfgoed voor de omgeving. Erfgoed draagt bij aan een hoogwaardige leefomgeving, aan de omgevingskwaliteit en een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Naast erfgoedwaarden, op basis van kennis van het verleden, wordt de waardering voor erfgoed steeds vaker verbreed: economische, gebruiks-, belevings-, en toekomstwaarde worden aan de criteria toegevoegd. Erfgoed wordt beschouwd als inspiratiebron en biedt kansen ook als vertrekpunt, als 'katalysator' voor ontwikkeling te fungeren.

In onderstaand schema is aangegeven hoe de verschillende elementen uit deze visie zich tot elkaar verhouden.



Wat is Erfgoed?

Erfgoed is een breed begrip. Het omvat de materiële, immateriële, zichtbare en onzichtbare overblijfselen van onze maatschappelijke ontwikkeling, die wij waardevol vinden voor ons gemeenschappelijke geheugen en onze identiteit.

Het kan gaan om voorwerpen in musea, archeologische vondsten, archieven, monumenten en landschappen. Maar ook de daaraan verbonden gebruiken, verhalen en gewoonten.

- **Roerend erfgoed**

niet verplaatsbaar, zoals: monumentale gebouwen, historische landschapselementen, archeologische vindplaatsen.
VOORBEELD= Fort Honswijk

- **Roerend erfgoed**

verplaatsbaar, zoals: kunstcollecties, archieven, mobiel erfgoed.
VOORBEELD = Collectie Gemeente Houten

- **Immaterieel erfgoed**

Is niet tastbaar erfgoed zoals verhalen dans, muziek, ambachten, tradities.
VOORBEELD = de Ronde van Schalkwijk en Varsity Roeiwedstrijden op het Amsterdam-Rijnkanaal



De uit 1878 stammende Varsity studentenroeiwedstrijden op het Amsterdam-Rijnkanaal trekken jaarlijks zo'n duizend roeiers en duizenden bezoekers. De organisatie werkt nauw samen met de gemeente Houten.





1 Het erfgoed van de gemeente Houten

Houten kent een rijke en tastbare geschiedenis. De dynamiek van rivieren heeft het landschap gevormd. En de mens heeft daar de afgelopen eeuwen dankbaar gebruik van gemaakt. Er is al sprake van bewoning sinds de Late Bronstijd. Sporen van dit verleden vinden we terug in verhalen, gebouwen, objecten, het landschap en onder de grond. Overal in de gemeente Houten is het verleden zichtbaar: van kerkgebouwen tot de oude brinken en van de weteringen tot de verdedigingswerken van de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

In de gemeente Houten zijn 18 archeologische rijksmonumenten aanwezig en meer dan 140 terreinen met archeologische waarde!

Dit zijn plekken die ons verbinden en ons trots maken. Ze zijn deel van de identiteit van de gemeente Houten en haar inwoners. Dit willen we behouden en doorgeven aan volgende generaties. Houten wordt gewaardeerd om haar historische landschappen waar de Nieuwe Hollandse Waterlinie in verweven ligt, de karakteristieke dorpskernen en kastelen. Het erfgoed van de gemeente Houten draagt in grote mate bij aan deze ruimtelijke kwaliteiten en wordt gekoesterd. De gemeente heeft als wettelijke taak zorgvuldig om te gaan met haar erfgoed. Daarom leggen we in deze visie op hoofdlijnen vast hoe we het behoud en de ontwikkeling van onze monumenten en het overige erfgoed gaan borgen. Zie vorige pagina voor de definitie van erfgoed. Daarnaast vinden wij het ook belangrijk dat mensen dit erfgoed kunnen ervaren. Daar willen wij voor zorgen.

In de gemeente Houten zijn 147 gebouwde rijksmonumenten aangewezen. Daarnaast staan er op de gemeentelijke monumentenlijst 181 adressen geregistreerd!

1.1 Waarom een Erfgoedvisie?

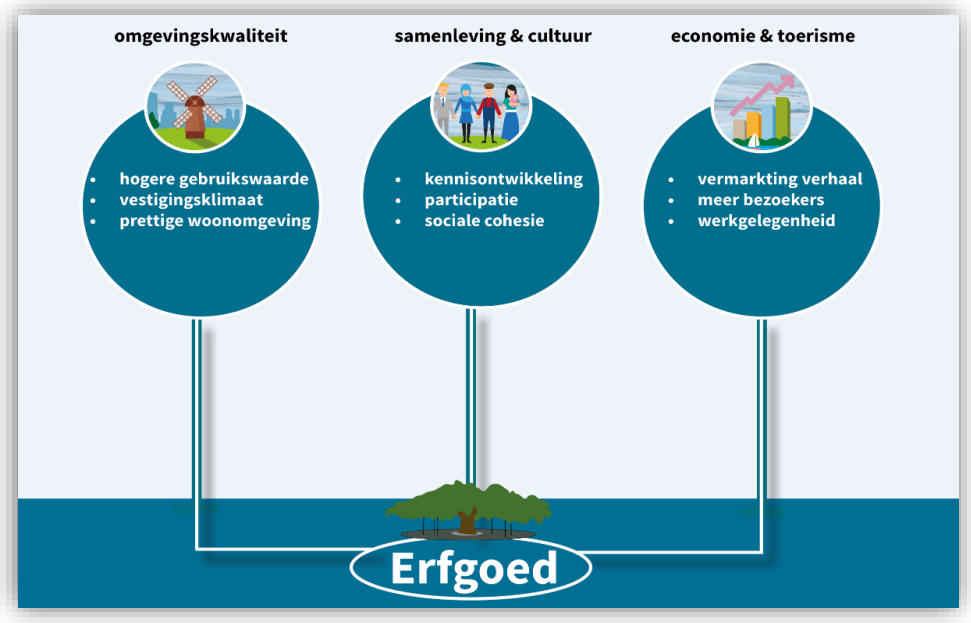
In deze visie wordt richting gegeven aan de manier waarop de gemeente Houten in de toekomst wil omgaan met haar cultureel erfgoed. De Rijksoverheid, gemeenten, provincies en eigenaren zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor de zorg voor ons cultureel erfgoed. Op deze verschillende schaalniveaus zijn taken en verantwoordelijkheden belegd. De wijze waarop de gemeente Houten om moet gaan met het geheel aan cultuurhistorie is grotendeels vastgelegd door de Rijksoverheid in de Erfgoedwet en Kwaliteitsnorm Archeologie. De gemeente Houten heeft geregeld dat de gemeentelijke Erfgoedcommissie (vanaf 2023 Gemeentelijke Adviescommissie Erfgoed en Ruimtelijke Kwaliteit) adviseert over al het gebouwde gemeentelijke erfgoed. Hoewel hiermee voor een groot deel vastligt hoe de gemeente Houten om moet gaan met haar cultureel erfgoed, zijn er nog diverse mogelijkheden om de overgebleven ruimte in te vullen. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om keuzes bij het aanwijzen van gemeentelijke monumenten, het meer of minder aandacht besteden aan landschappelijk erfgoed, mate en wijze betrekken van en communiceren met publiek over ons erfgoed en de inzet van erfgoed bij ruimtelijke ontwikkelingen en het versterken van de Houtense identiteit. Met deze visie wordt het ambitieniveau vastgelegd waarmee gemeente Houten ‘haar ruimte’ gaat invullen.

Er is nu behoefte aan een overkoepelend richtinggevend beleidsdocument dat zorgt voor overzicht binnen de bestaande kaders en inzicht geeft in de manier waarop de gemeente in de toekomst met haar cultuurhistorisch erfgoed om wil gaan. Het erfgoed kan gekoppeld worden aan bredere maatschappelijke opgaven en op deze manier bijdragen aan een aantrekkelijke omgeving om te wonen, werken en recreëren. Daarnaast kunnen er kansen benut worden in relatie tot andere

beleidsvelden zoals economie, duurzaamheid, flora en fauna, recreatie en toerisme. Hoe we deze verbindingen gaan maken, beschrijven we in deze Erfgoedvisie. Deze visie is bedoeld voor iedereen die geïnteresseerd is en/of zich bezig houdt of in aanraking komt met cultureel erfgoed en ruimtelijke ordening in de leefomgeving.

1.2 De Erfgoedvisie als kompas

Erfgoed is één van de dragende en verbindende krachten voor opgaven en ontwikkelingen binnen de gemeente. Erfgoed zorgt voor cohesie in de samenleving als drager van de collectieve identiteit. Erfgoed draagt zo bij aan de hoge kwaliteit van de leefomgeving, de aantrekkelijkheid van gemeente als bezoeklocatie en een aangenaam vestigingsklimaat, zoals in onderstaande figuur is weergegeven.



Deze visie is bedoeld als een kompas: Het is een bruikbaar ontwikkelperspectief voor de toekomst op basis van een gedeelde identiteit en biedt een handreiking voor beleid.

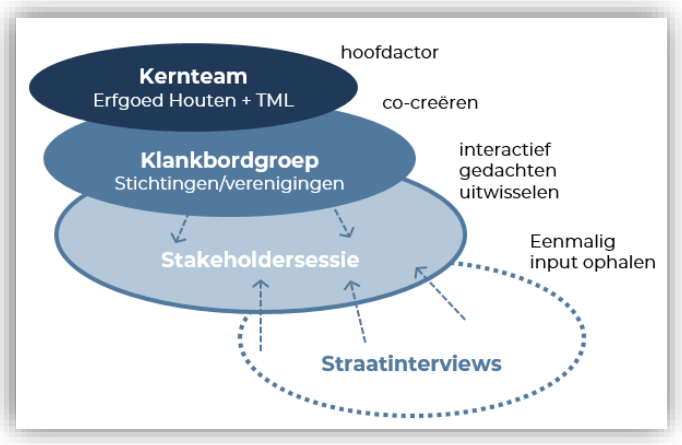
In deze visie staat beschreven hoe we de bouwstenen van het erfgoed in de gemeente kunnen versterken en hoe we kunnen bijdragen aan het behoud, bescherming, beheer en beleving van het erfgoed in de gemeente Houten. Aan de visie voegen we een Erfgoedagenda toe, die houvast biedt door een concrete vertaling van de visie naar een projectmatige aanpak. Dit maakt sturing mogelijk en geeft inzicht in de mogelijkheden om het erfgoed te versterken en benutten voor de toekomst. De projecten bieden inspiratie voor manieren om erfgoed te koppelen aan de maatschappelijke opgaven en verschillende beleidsambities van de gemeente.

Status van deze Erfgoedvisie

Deze Erfgoedvisie met bijbehorende Erfgoedagenda zorgen ervoor dat de gemeente Houten een actueel en toepasbaar erfgoedbeleid kan voeren. De Erfgoedvisie beschrijft hoe de gemeente op de lange termijn met haar erfgoed wil omgaan. De Erfgoedagenda voegt daar een dynamisch uitvoeringsdocument aan toe met projecten die vormgeven aan instrumenten en acties. De Erfgoedagenda biedt daarmee handvatten om de visie door de jaren heen in de praktijk te brengen en aan te sluiten op actuele, maatschappelijke ontwikkelingen, beleidsambities en initiatieven uit het veld.
Voor de uitvoering van wettelijke taken op het gebied van de Monumentenzorg en Archeologie blijven naast de Erfgoedvisie een aantal beleidsinstrumenten bestaan. Bijlage 3 van dit document bevat een overzicht met de beleidskaders en het vigerende beleid van de gemeente.

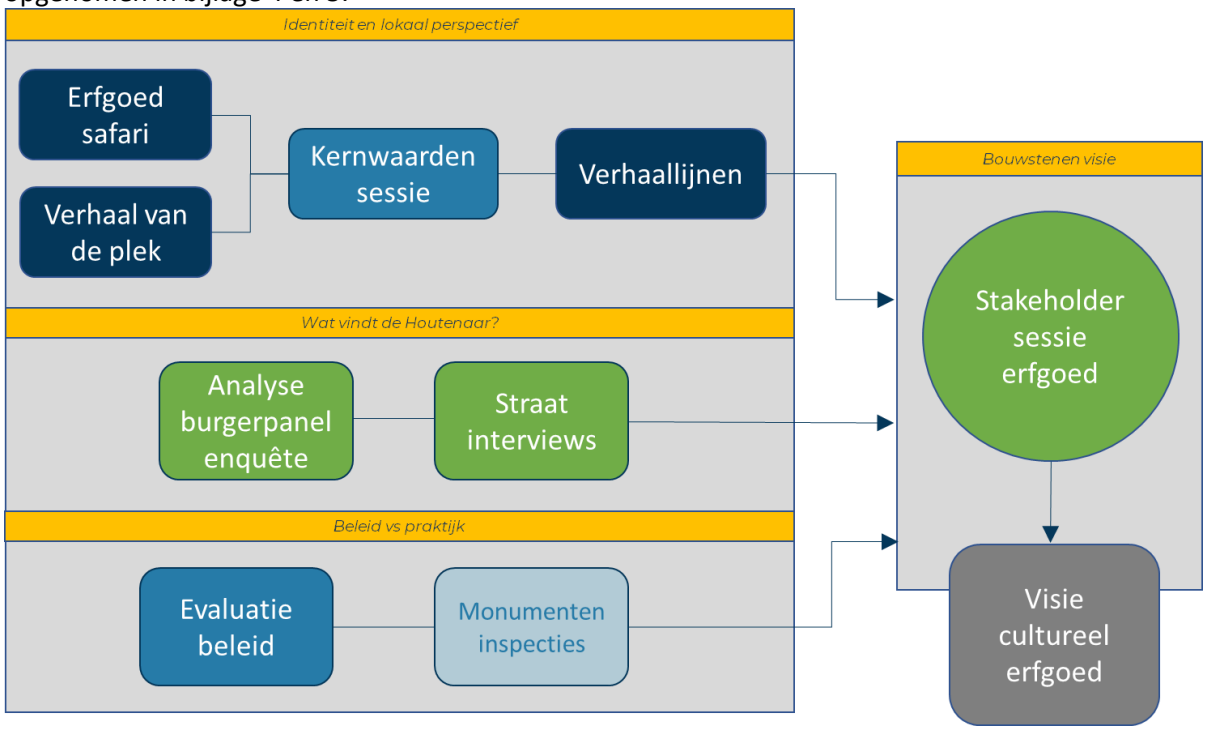
1.3 Proces totstandkoming visie

Erfgoed is van iedereen en daarom zet de gemeente in op gedeelde verantwoordelijkheid en partnerschap. De gemeente hecht veel belang aan het betrekken van diverse stakeholders uit de samenleving. Daarom heeft de gemeente een klankbordgroep samengesteld die een afspiegeling van de erfgoedverenigingen en verschillende kernen vertegenwoordigt. Op verschillende momenten heeft de klankbordgroep input geleverd om te zorgen dat de visie en Erfgoedagenda aansluiten bij de behoeften en belevingswereld van de samenleving van de gemeente Houten.



Verschillende participatieniveaus externe stakeholders

Belangrijk onderdeel van het proces om tot een nieuwe erfgoedvisie te komen is de samenwerking met externe stakeholders en interne betrokkenen, zoals weergegeven in bovenstaande figuur. Er zijn verschillende workshops en contactmomenten georganiseerd met een wisselende samenstelling van deelnemers om tot deze Erfgoedvisie te komen. De vorm en inhoud van de visie leggen de nadruk op samenwerking. Iedereen is van harte uitgenodigd om ook in de toekomst een bijdrage te leveren aan het behoud, de benutting en het uitdragen van het erfgoed van de gemeente.
Tijdens het participatietraject zijn ideeën en behoeften opgehaald en is het bestaande beleid geëvalueerd. Deze inzichten zijn samengebracht tijdens een brede stakeholdersessie waar de bouwstenen voor de visie zijn bepaald. Het doorlopen proces is schematisch weergegeven in onderstaande figuur. De volledige procesverantwoording en resultaten uit het participatieproces zijn opgenomen in bijlage 4 en 5.



2. Het Verhaal van Houten

Alle erfgoedelementen bij elkaar vertellen het verhaal van de gemeente Houten; de geschiedenis van onze voorgangers die hier gewoond en gewerkt hebben. Dit verhaal staat deels op papier (archieven), is zichtbaar in oude voorwerpen (collecties), gebouwen en landschap of verpakt in het bodemarchief, maar zit ook in de hoofden van velen in de vorm van verhalen en herinneringen.

2.1 Verhaal en verhaallijnen

Voor deze visie is het verhaal van Houten geïnventariseerd, waarvoor de historie van de gemeente in kaart is gebracht. Daarbij komt de geschiedenis in zijn volle tijdsdiepte aan bod, en niet alleen de meest recente historie. Zoals hierboven al aangegeven, ligt zo'n verhaal besloten in allerlei verschillende erfgoedelementen. Het gaat dan om archeologie, gebouwde monumenten, landschappen, belangrijke gebeurtenissen en personen, tradities, en bijvoorbeeld volksverhalen. De inventarisatie van deze aspecten resulteert in 'het verhaal van de plek'.

Vervolgens zijn verhaallijnen opgesteld. Onder een verhaallijn verstaan we een concept, waarmee de geschiedenis van het gebied wordt gebruikt om de toekomst vorm te geven en onderscheidend op de kaart te zetten. Het geeft het gebied een gezicht en koppelt het verhaal van de plek aan de agenda van de plek. Om tot verhaallijnen te komen, combineren we het verhaal van de plek met de relevante thema's uit de agenda voor de toekomst om tot verhaallijnen te komen. De verhaallijnen verbinden het verleden, het heden en de toekomst. Ze vormen een herkenbaar verhaal dat beleefbaar is, waardoor mensen zich er makkelijk mee kunnen identificeren. Op die manier verbeelden de verhaallijnen de identiteit van de gemeente.

De verhaallijnen kunnen een actieve rol spelen bij de ontwikkeling van een gebied en richting geven aan de te maken keuzes voor de Omgevingsvisie. Ze kunnen bovendien worden ingezet als middel om in gesprek te gaan over de identiteit van de plek met inwoners, ondernemers en de politiek. De identiteit van de gemeente wordt op deze manier onderbouwd door verhaallijnen en wordt door een thematische benadering toegankelijk en herkenbaar gemaakt. Dit maakt het mogelijk om de aanwezige kwaliteiten te koesteren en versterken. Verhaallijnen bieden zo een bruikbaar ontwikkelperspectief op basis van de identiteit van de gemeente. Het biedt een kompas voor beleid en een vertaling naar een projectmatige aanpak.

Op basis van de ontstaansgeschiedenis van de gemeente zijn twee verhaallijnen ontwikkeld:

1. **Landschap als drager van ontwikkelingen***; Groen en water*
2. **Knooppunt van betekenis**; *De plek als onderdeel van een groot netwerk*

In die volgorde zijn de verhaallijnen in de volgende twee paragrafen terug te vinden. Aan het eind van elke paragraaf is schematisch weergegeven welke kernwaarden en erfgoedelementen aan de verhaallijn gekoppeld zijn.

2.2 Verhaallijn Landschap als drager van ontwikkelingen

Groen en water

De gemeente Houten is gevormd door het water. De vele rivieren en beken vormen een landschap van oeverwallen en moerasgronden. De Rijn heeft eeuwenlang vrij spel in het landschap, tot in 1122 een dam bij Wijk bij Duurstede een einde maakt aan de overstromingen. De grootschalige ontginning en verkaveling van het landschap kan beginnen. Het zeer vruchtbare land leidt tot een rijke geschiedenis van akkerbouw en fruitteelt die nog altijd karakteristiek is voor dit gebied. De middeleeuwse verkaveling en de weteringen van het Eiland van Schalkwijk en 't Goy kenmerken het landschap nog altijd en vormen een sterk contrast met de jonge verstedelijking van Houten.

Water en de landschappelijke kenmerken zijn ook bepalend geweest voor strategische militaire doeleinden. De Nieuwe Hollandse Waterlinie doorsnijdt de gemeente van noord naar zuid en drukt duidelijk haar stempel op de inrichting van het landschap. Een ingenieus systeem van water- en verdedigingswerken ligt verscholen in het landschap ter verdediging van de Lek en de Houtense vlakte. Dit UNESCO Werelderfgoed maakt samen met de Lekdijk onderdeel uit van een recreatief netwerk, waar de combinatie van het cultuurlandschap en bijzondere natuurwaarden beleefbaar zijn.

Ontstaan van het rivierenlandschap

Onder invloed van de rivieren ontwikkelt zich vanaf de IJstijd een landschap waar stroomruggen en komgronden elkaar op kleine afstand afwisselen. De oeverwallen zijn de eerste vestigingsplekken voor bewoners in het Kromme Rijngebied. Het open landschap met het water en de verhogingen, vruchtbare kalkgronden én talloze voedselbronnen, vormen de ideale omstandigheden. Archeologische sporen nabij Houten-Castellum laten zien dat vanaf de Bronstijd (3000 v. Chr.) de Houtense Stroomrug bewoond wordt door de eerste boeren, die boerderijen bouwen, akkers aanleggen en vee houden. De hoger gelegen oeverwallen bieden een hoog en veilig onderkomen tussen de vaak veranderende waterlopen. Plekken als 't Goy zijn in de IJzertijd al bewoond dankzij deze gunstige omstandigheden.

De Kromme Rijn heeft in de Romeinse tijd nog steeds vrij spel. De oeverwallen zijn zeer geschikt voor akkerbouw. Hier worden niet alleen inheemse gewassen zoals spelt en gerst verbouwd, maar ook geïmporteerde exotisch gewassen als selderij en koriander. Na de val van het Romeinse Rijk en een toename van overstromingen trekken veel bewoners weg uit het gebied. De ligging van de belangrijkste rivierarmen veranderen in deze tijd drastisch waardoor rivieren zoals de Lek en de Waal ontstaan.

De mens vormt het landschap

Het moerasachtig landschap tussen de hoge stroomruggen wordt tussen de 12e en 14e eeuw op grote schaal ontgonnen. Het landschap wordt ingedeeld in lange smalle percelen afgescheiden door greppels voor de afwatering en droogmaking van het gebied. Centrale ontginningsassen als de Schalkwijkse en Waalse Wetering van deze natte komgronden zijn nog steeds herkenbaar. Langs die assen bevindt zich de kenmerkende lintbebouwing van Schalkwijk en Tull en 't Waal met de boerderijen op de koppen van de percelen, gelegen langs de wetering. Op de oeverwallen parallel aan de Lekdijk ontstaat een kleinschalige blokverkaveling met losstaande bebouwing. Een groot contrast met de achterliggende grootschalige, open komgronden.

Eeuwenlang vormen landbouw en veeteelt de spil van de economie. Vrijwel iedereen is op de één of andere manier bij het boerenbedrijf betrokken. Met de landbouwcrisis aan het eind van de 19e eeuw stappen steeds meer boeren over op de fruitteelt. Zo ontwikkelt het Kromme Rijngebied zich tot dé fruittuin van de provincie Utrecht. De boomgaarden met kersen, appels, peren en ander fruit strekken zich nog altijd als een lang lint uit tussen Bunnik en Wijk bij Duurstede.

Nieuwe Hollandse Waterlinie

Vanaf 1815 loopt de Nieuwe Hollandse Waterlinie door het westelijk deel van de gemeente Houten. Deze militaire verdedigingslinie tussen Muiden en de Biesbosch beschermt het westen van Nederland tegen vijandelijke troepen. De linie speelt slim in op de geografische karakteristieken van het land. Het zuidelijk deel van Houten kan onder water gezet worden door middel van inundatie. Het 40 cm diepe water is te diep voor de vijand om doorheen te waden en te ondiep om te bevaren. De hoger gelegen Houtense vlakte, meer naar het noorden, wordt verdedigd door forten en kazematten.
Bij de Lek verschijnen Fort Honswijk en Fort Everdingen om te voorkomen dat de vijand via de rivier het gebied en het westen van Nederland zou binnendringen. In de Eerste Wereldoorlog wordt Werk aan de Groene Weg aangelegd als vooruitgeschoven post in het hoger gelegen land voor extra bescherming tegen een aanval via de Lekdijk. Samen met Lunet aan de Snel, Werk aan de Korte Uitweg, de Gedekte Gemeenschapsweg, Werk aan de Waalse Wetering, het inundatiekanaal en de open schootsvelden vormen ze een bijzonder waterlinielandschap de Stelling van Honswijk dat nog vrijwel geheel intact is.

Beleef het landschap

De verdedigingswerken van de Nieuwe Hollandse Waterlinie hebben de tand des tijds goed doorstaan en vormen een bijzonder ensemble in het Houtens landschap. De tijd lijkt er stil te hebben gestaan en de natuur heeft de kans gehad zich op een unieke wijze te ontwikkelen. Vanuit Houten en de andere kernen lopen vele wandel-, fiets- en kanoroutes die de verschillende werken van de Stelling van Honswijk aan elkaar verbinden. Deze ontsluiten ook het weelderige waterlandschap langs de Lekdijk en het kenmerkende cultuurlandschap met de historische kernen, vele monumentale boerderijen, kastelen en buitenplaatsen. Het buitengebied van Houten biedt een bijzonder landschap dat veel verhalen en natuurwaarden herbergt, die het beleven en ontdekken waard zijn!

Landschap als drager van ontwikkeling
Kernwaarden: *Water, vormend en gebruik landschap, cultuurlandschappen, strijd en verdediging, NHW, fruitteelt, contrast eeuwenoude verkaveling en jonge verstedelijking, recreatief landschap wandelen fietsen, natuur.*
Groen en water
Rivierenlandschap
Oeverwallen + 1e bewoning
Grootschalige ontginning
Fruit (boomgaarden)
Nieuwe Hollandse Waterlinie - UNESCO
Recreatie en natuurontwikkeling (o.a. NHW)
Erfgoedelementen
Water, Rivierengebied, Kromme Rijn, stroomruggen, weteringen, lintbebouwing Schalkwijk/Tull en 't Waal, cultuurlandschappen, kromakkers, wielen, Lekdijk, Waterlinielandschap (Fort Honswijk, Lunet aan de Snel, Werk aan de Korte Uitweg, de Gedekte Gemeenschapsweg, Werk aan de Waalse Wetering, het inundatiekanaal en de open schootsvelden), Eiland van Schalkwijk, recreatie en natuurbeleving

2.3 Verhaallijn: Knooppunt van betekenis

De plek als onderdeel van een groot netwerk (militair, goederen en mensen)

Houten is een plek van dynamiek en transitie. Het komen en gaan van mensen en middelen kenmerkt deze plek sinds de oudheid tot aan onze tijd. Goed verbonden via water, weg en spoor maakt deze plek al eeuwenlang deel uit van belangrijke internationale handelsroutes en militaire systemen als de Romeinse Limes en de Nieuwe Hollandse Waterlinie (beide UNESCO Werelderfgoed). De realisatie van het Amsterdam-Rijnkanaal in 1933 verbetert een internationale vaarverbinding van nationaal belang. Lokaal betekent dit echter een harde grens in het eeuwenoude agrarische landschap. Boeren leven plots gescheiden van hun land en vee door het brede kanaal.

De gemeente wordt gekenmerkt door het contrast tussen de eeuwenoude verkaveling van het eiland van Schalkwijk en jonge verstedelijking van Houten. De strategische ligging en goede verbinding met de stad Utrecht maakt de gemeente een aantrekkelijke plek om te wonen, werken en recreëren. Fiets- en wandelroutes verbinden de verschillende kernen met elkaar, de stad Utrecht én het groene buitengebied met de kastelen, buitenplaatsen en Nieuwe Hollandse Waterlinie. Houten is al eeuwen onderdeel van een groot netwerk. In de historische dorpskernen komen mensen al eeuwenlang samen tegen de achtergrond van kerken, gerechtsgebouwen, herbergen en bomen die al generaties lang meegaan. Dit zijn geliefde plekken bij jong en oud, het kloppend hart van de dorpen waar het verleden tot leven komt.

Achterland van de Limes

Vanaf ongeveer 15 v. Chr. landen de Romeinen in de omgeving van Houten. Op een steenworp afstand wordt Castellum Fectio gebouwd, wat het tweede militaire en grootste steunpunt van de Romeinen wordt in het huidige Nederland. Door samenwerking tussen de lokale boeren en de Romeinen wordt Houten hét agrarisch gebied om de honderden militairen te voeden. De vruchtbare oeverwallen en de aanwezigheid van de Rijn voor visvangst en transport zijn van grote betekenis. In korte tijd verandert het eenvoudige bestaan van de boerengemeenschap in een bloeiende economie in dit dynamische gebied langs de noordgrens van het Romeinse rijk, de Limes. De sporen van de vele nederzettingsterreinen en Romeinse villa in het Oude Dorp herinneren ons aan die tijd.

Handel en rustplaats Haltna

Rond de resten van deze Romeinse villa ontstaat in de Vroege Middeleeuwen de plek Haltna (‘woonplaats in het bos‘ of ‘open plek in het bos’), waar Houten haar naam aan ontleent. Als de Franken rond 695 n. Chr. Een kerkje bouwen, ontstaat één van de eerste kerkdorpjes in het Kromme Rijngebied. Rond die tijd valt Houten onder de landstreek Dorestad, het huidige Wijk bij Duurstede: destijds één van het belangrijkste en meest succesvolle handelscentra in Noordwest-Europa. Dorestad heeft goede verbindingen naar het westen en noorden en de Rijn geeft toegang tot het oosten, waar o.a. wijn, maalstenen en aardewerk vandaan komen. Ook vanwege de ligging van Haltna op de route van Utrecht naar de Betuwe ontwikkelt het dorpje zich tot een plek voor handel en als rustplaats voor reizigers.

De rivier de Rijn wordt steeds slechter bevaarbaar doordat ze verzandt en de concurrentie met Utrecht neemt toe. Hierdoor verliest Dorestad aan het einde van de 9e eeuw zijn handelsfunctie. De inwoners van Haltna richten zich dan weer op lokale handel en landbouw.

Kastelen en Ridderhofsteden

Tussen de 8e en 14e eeuw wordt het gebied in de huidige gemeente Houten ontgonnen. Op kleine, lokale schaal werken dorpsbewoners samen om het land droog te leggen. Het Bisdom van Utrecht start in de 12e eeuw met de grootschalige, systematische ontginningen van de natte komgronden tussen de Rijn en de Lek om de snel groeiende bevolking in de stad van voedsel te voorzien.
De lokale adel vestigt zich op de hoge stroomruggen en is van groot belang voor lokaal bestuur en de samenwerking op het land. Na strijd tussen de heer van Kasteel Ten Goye en de bisschop van Utrecht in de 13e eeuw, ontstaat er meer ruimte voor nieuwe adel in de pas ontgonnen gebieden. De tijden zijn echter onrustig maar de welvaart in de akkerbouw neemt toe. In het Kromme Rijngebied ontstaat een hoge dichtheid aan Ridderhofsteden, een veilige plek omringd door water, waar men zich in roerige tijden kan terugtrekken. Veel kastelen krijgen in de 16e eeuw de titel Ridderhofstad, zoals kasteel Schalkwijk, Schonauwen en Vuylcop. Archeologische monumenten als het Kasteel Ten Goye en Schalkwijk liggen als stille getuigen in het landschap. Ze herinneren ons aan vervlogen tijden waarin invloedrijke adellijke families die hier de scepter zwaaiden.

Groeigemeente Houten

Houten, op fietsafstand van Utrecht, is goed verbonden met de stad en de rest van Nederland via spoor en weg. Het boerendorp van 3.500 inwoners wordt in 1966 aangewezen als groeigemeente nabij Utrecht. De dynamiek van transitie van goederen en mensen breidt zich uit, de bedrijvigheid binnen de gemeente is kenmerkend tot op de dag van vandaag. Toch is Houten groot geworden door klein te blijven.
Historische landschappelijke en wegstructuren vormen de basis van het snel groeiende dorp. Het karakteristieke boerderijlint langs de Houtensewetering, de dorpsbrink en kasteel Schonauwen worden zorgvuldig opgenomen in het stedelijk weefsel. Een nieuwe groenblauwe structuur verbindt de wijken van fietsstad Houten. In de wijken zelf zorgen groene plekken voor de verbinding tussen mensen en wordt ingezet op buur(t)kracht.

De boerderijen binnen de verschillende groeikernen vormen het tastbare bewijs van het boerenverleden dat Houten met de andere kernen van de gemeente verbindt. De historische kernen zoals het Oude Dorp in Houten en de Brink van Schalkwijk vormen al eeuwen het kloppend hart van het dorp. En blijven een geliefde plek voor ontmoeting en activiteiten die de inwoners met elkaar verbindt.

Knooppunt van betekenis
Kernwaarden: *verbinding, plek van transitie, dynamiek goederen en mensen, netwerk militair//landschappen/kernen /mensen, infrastructuur, fietsstad, recreatief netwerk. Historische kernen verbinding met verleden.*
De plek als onderdeel van een groot netwerk
Romeinen – Limes - UNESCO
Haltna (handel en reizigers)
Waterschap en Boerendorpen
Kastelen/Ridderhofsteden/buitenplaatsen
Spoor + Kanaal + Wegen
Historische kernen – tastbaar verleden
Structuur groeigemeente (Post 65)
Erfgoedelementen
Limes, Haltna, kerkdorp, brink, handel Dorestad, ontginnen Bisdom Utrecht, waterschap, bestuur, lokale adel, kastelen/ridderhofsteden (’t Goy, Schalkwijk, Vuylcop, Schonauwen, Wulven, Heemstede), landgoederen (Wickenburgh), NHW, spoor, Amsterdam-Rijnkanaal, groeikern Houten, boerderijlinten, fiets-/wandel/recreatienetwerk

3. Erfgoedvisie

3.1 Doelstelling

Erfgoed draagt bij aan een hoogwaardige leefomgeving, aan de omgevingskwaliteit en een aantrekkelijk vestigingsklimaat. De waardering voor erfgoed wordt namelijk steeds vaker verbreed: naast erfgoedwaarden, op basis van kennis van het verleden, worden ook de economische, gebruiks-belevings-, en toekomstwaarde aan de criteria toegevoegd. Bovendien wordt erfgoed beschouwd als inspiratiebron en kan het fungeren als vertrekpunt en 'katalysator' voor ontwikkeling.

Door het formuleren van een Erfgoedvisie kunnen de verschillende componenten van het erfgoed elkaar versterken. Dat betekent dat onder andere het historisch landschap, archeologie en (steden)bouwkunst in deze visie worden samengebracht. Niet alleen de samenhang van deze componenten met elkaar, maar ook die met andere beleidsterreinen is van belang. Door die inzichtelijk te maken, werken we makkelijker samen en kijken we over de grenzen van traditionele vakgebieden heen. Zo kan de gemeente met een integrale aanpak voorsorteren op de Omgevingswet. Dit biedt kansen om cultuurhistorie op een natuurlijke manier te integreren en beter te borgen in ruimtelijke ontwikkelingen en projecten.

Ook wil de gemeente zich meer richten op de betekenis van het erfgoed voor de omgeving bij ontwikkelingen op het gebied van energie, klimaatadaptatie, verstedelijking, duurzame landbouw en technologische innovaties. Deze transities zijn aanleiding om meer aandacht te geven aan de kwaliteit van historische dorpskernen, landschap en verschillende deelgebieden in de gemeente. Verhalen over erfgoed kunnen bij deze ontwikkelingen dienen als inspiratiebron, een gezamenlijke identiteit versterken, draagvlak creëren voor verandering en een verbindende rol spelen bij een gedeelde visie op de toekomst.

Het uitgangspunt voor deze erfgoedvisie is het creëren van een stevig fundament voor duurzaam behoud en gebruik van het erfgoed. Het gaat hierbij in eerste instantie vooral om heldere keuzes welk erfgoed bijdraagt aan het verhaal en identiteit van Houten, het onderhoud, de omgangsvorm en financiering hiervan. Het proces om te komen tot deze visie heeft inzicht gegeven in de huidige aandachtspunten en behoeften op het gebied van cultureel erfgoed.

3.2 Ambities

Op basis van bovenstaande heeft de gemeente Houten de volgende ambities geformuleerd:

Ambitie 1: De gemeente wil zorgdragen voor haar erfgoed
We moeten zorgvuldig omgaan met ons erfgoed, anders is het weg. De afgelopen 10 jaar heeft de gemeente Houten echter bezuinigd op cultureel erfgoed en is ze onvoldoende in staat de noodzakelijke zorg te dragen voor haar erfgoed. We zetten daarom in op een goed functionerend gemeentelijk apparaat dat op het gebied van cultuurhistorie, handhaving en toezicht haar wettelijke taken naar behoren kan uitvoeren. De formatie zal op niveau gebracht worden zodat hiervoor voldoende capaciteit, kennis en middelen beschikbaar zijn. Dit stelt de gemeente in staat zorg te dragen voor de aanwezige archeologie, cultuurhistorie, gebouwd erfgoed en de gemeentelijke collectie. Dit fundament is voorwaardelijk voor het realiseren van andere ambities.

Ambitie 2: Erfgoed in beeld
De inwoners van de gemeente geven aan dat er behoefte is aan bescherming van de dorpskernen en het landschap. Op het gebied van het ruimtelijk en roerend erfgoed is er aandacht voor projecten vanuit de samenleving en projecten die nodig zijn om erfgoed beter in beeld te krijgen, te waarderen en te selecteren voor behoud, beheer en ontwikkeling.
We zetten in op een contextgerichte benadering met heldere regels voor toekomstbestendig gebruik van het erfgoed. Zo houden we de historie van de gemeente Houten zichtbaar en investeren we in het verhaal van Houten om dit te kunnen uitdragen.

Ambitie 3: Het erfgoed is van iedereen
We zetten in op het uitdragen van het verhaal van de gemeente Houten. Door een thematische benadering met verhaallijnen kunnen we het unieke karakter van de gemeente versterken met een eenduidig verhaal en zorgen we voor verbinding met de opgaven voor de toekomst.
De gemeente Houten wil graag zoveel mogelijk inwoners en jongeren in het bijzonder betrekken bij de historie. Door het verhaal uit te dragen en het erfgoed op een eigentijdse en toegankelijke manier beleefbaar te maken wordt het onderdeel van de samenleving. We zetten in op het benutten van de koppelkansen met het recreatienetwerk, culturele programmering, erfgoedlocaties en natuurwaarden.

Ambitie 4: Meerwaarde van erfgoed in de fysieke leefomgeving.
We zetten in op de meerwaarde van erfgoed voor de fysieke leefomgeving én op de meerwaarde die het erfgoed kan hebben op de overige beleidssectoren en de samenleving als geheel. Bij ontwikkelingen wordt erfgoed daarom als serieuze factor aan de voorkant meegewogen. We sorteren voor op een integrale aanpak en lopen hiermee vooruit op de gewenste werkwijze en cultuuromslag van de Omgevingswet. Deze integrale aanpak heeft zich vertaald in de opzet van deze Erfgoedvisie en de bijbehorende Erfgoedagenda.

3.3 Visie

Erfgoed als drager van identiteit is van belang voor de leefbaarheid en herkenbaarheid van de gemeente Houten en van de dorpen ’t Goy, Schalkwijk en Tull en ’t Waal.

Alle zichtbare en onzichtbare overblijfselen van de geschiedenis van de gemeente Houten en haar inwoners rekenen we tot het Cultureel Erfgoed van Houten. De gemeente Houten is een plek van dynamiek en transitie. Het komen en gaan van mensen en middelen kenmerkt deze plek sinds de oudheid tot aan onze tijd. Dit knooppunt van betekenis heeft veel bijzonder erfgoed opgeleverd wat wij graag willen doorgeven en delen met al onze inwoners en onze bezoekers, jong en oud. Ons erfgoed is het waard om te beleven!

We zijn trots op ons erfgoed en vinden het belangrijk dat het landschap en haar landschappelijke elementen als belangrijke drager van ontwikkelingen van dit gebied meer aandacht krijgen. We willen het verhaal van Houten en haar bijzondere erfgoed beter uitdragen en de kwaliteiten van het landschap en haar cultuurhistorie benutten om het recreatief toeristische netwerk te versterken.

Het erfgoed benaderen we integraal en waar mogelijk maken we verbindingen met andere beleidsterreinen. Op deze manier kan erfgoed ook bijdragen aan de ambities van de gemeente op het gebied van duurzaamheid, economie, onderwijs en cultuur.

Om te zorgen dat het erfgoed ook optimaal kan bijdragen aan de omgevingskwaliteit kiezen we voor een contextgerichte benadering. De omgeving van een monument heeft ook invloed op de waarden

en draagt bij aan de uitstraling. Daarom wordt dit, zoals de Omgevingswet voorschrijft, in de toekomstige omgang van de monumenten van de gemeente Houten beter geborgd.

De gemeente wil graag een faciliterende en verbindende rol spelen en inzetten op duurzaam en toekomstbestendig gebruik van monumenten. Hiervoor stellen we kaders en spelregels op. Op deze manier wordt het mogelijk gemaakt om samen met monumenteneigenaren te werken aan de opgaven voor de toekomst, met behoud van het karakter van de plek. Daarnaast is er aandacht voor kennisuitwisseling met het erfgoedveld en worden projecten en initiatieven vanuit de samenleving aangemoedigd. Zo zorgen we samen voor het erfgoed van Houten, nu en in de toekomst!

Erfgoed als drager van identiteit is van belang voor de leefbaarheid en herkenbaarheid van de gemeente Houten. Zeker in de gemeente Houten met relatief veel nieuwe inwoners kan het de sociale cohesie versterken. We zijn trots op ons erfgoed en willen het delen met alle bewoners en bezoekers, jong en oud. Een belangrijk deel van de visie gaat daarom over het beleefbaar maken van erfgoed.

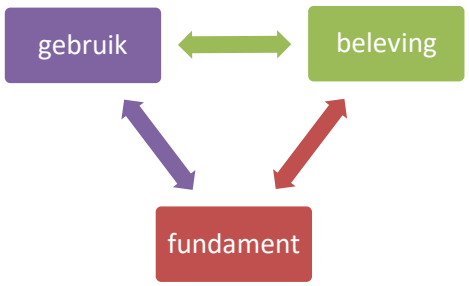
De Erfgoedvisie is als een kompas dat houvast en inspiratie biedt voor de wijze waarop erfgoed een bijdrage kan leveren aan de maatschappelijke opgaven waar de gemeente Houten voor staat.

3.4 Bouwstenen

In deze visie staat beschreven hoe we het fundament van de erfgoedzorg in de gemeente kunnen versterken, zodat het erfgoed voor de toekomst behouden, gebruikt en benut kan worden. De inzet is een goed functionerend gemeentelijk apparaat op het gebied van cultuurhistorie dat haar wettelijke taken naar behoren kan uitvoeren. Dit fundament is voorwaardelijk voor het realiseren van andere ambities op de korte en de lange termijn. Als de basis op orde is, kan er koers ingezet worden op het versterken van het fundament en het zorgen dat het erfgoed van Houten meer van betekenis kan zijn voor de gemeente. Het is vervolgens van groot belang om te investeren in het verzilveren van de koppelkansen zodat het erfgoed kan blijven bijdragen aan een aantrekkelijke leef- en vestigingsklimaat, de omgevingskwaliteit en de recreatieve en toeristische aantrekkingskracht van de gemeente Houten. Hier kan erfgoed een katalysator zijn.

We onderscheiden 3 bouwstenen die van belang zijn bij het versterken van het erfgoed in de gemeente en bijdragen aan het behoud, beschermen, beheren en beleven van het erfgoed van Houten:

1) Fundament
   De basis op orde
2) Gebruik
   Erfgoed in de leefomgeving
3) Beleving
   Erfgoed in de hoofden en harten van mensen





Bouwsteen 1 FUNDAMENT

We moeten zorgvuldig omgaan met ons erfgoed, anders is het weg. We werken aan bescherming en behoud van het erfgoed. Door te zorgen dat het beleid en instrumentarium voor uitvoering van de wettelijke taken binnen de gemeente op orde is, versterken we het fundament. We maken het fundament toekomstbestendig door het instrumentarium aan te passen op de Omgevingswet.

Bouwsteen 2 GEBRUIK

We willen zowel het roerend als het onroerend erfgoed benutten bij het behoud en de verbetering van de omgevingskwaliteit. Erfgoed is een integraal onderdeel van de leefomgeving en wordt bij planontwikkeling afgewogen met de andere omgevingswaarden. We zetten in op het versterken van erfgoed in de leefomgeving door het te gebruiken op een toekomstbestendige manier.

Bouwsteen 3: BELEVING

Het erfgoed van Houten wordt gekoesterd en veel mensen spannen zich in om het erfgoed en het verhaal van Houten over te dragen naar toekomstige generaties. Graag willen we zoveel mogelijk inwoners en jongeren in het bijzonder betrekken bij de historie en het uitdragen van het erfgoed op een eigentijdse manier. We willen het erfgoed in de hoofden en harten van mensen laten sluiten.

3.5 Toelichting bouwstenen

Hieronder worden de drie bouwstenen nader toegelicht.

Bouwsteen 1: FUNDAMENT De basis op orde

De gemeente Houten wil zorgdragen voor haar erfgoed. Hierbij ligt de nadruk op het uitvoeren van de wettelijke en reguliere taken door de gemeente. Dit zijn alle taken die te maken hebben met de Erfgoedwet, Archiefwet, Wet op de ruimtelijke ordening, Omgevingswet, Wabo, Erfgoedverordening en stimuleringsregelingen van rijk en provincie.

Het is allereerst van essentieel belang om de basis op orde te krijgen zodat de wettelijke taken daadwerkelijk goed uitgevoerd kunnen worden. Hiervoor is het nodig om de formatie van de taakstelling erfgoed gedeeltelijk te herstellen. Met deze minimale formatie is het mogelijk om de taken op het gebied van archeologie, cultuurhistorie, gebouwd erfgoed en het beheren van de gemeentelijke collectie uit te voeren.

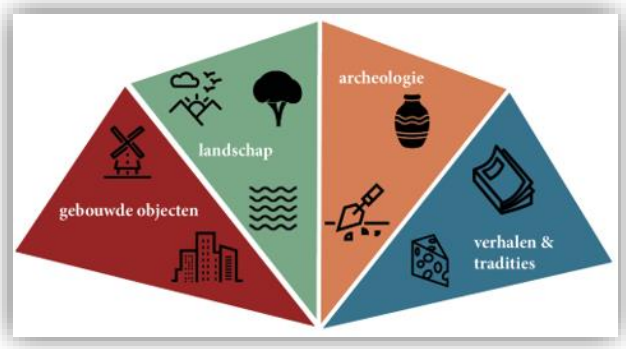
Het archeologiebeleid is vormgegeven in een uitvoeringsinstrument: de Archeologische Maatregelenkaart. De gemeente Houten wil graag zorgvuldig omgaan met de waarden in de ondergrond. Binnen het grondgebied van de gemeente zijn 18 archeologische rijksmonumenten aanwezig en meer dan 140 terreinen met archeologische waarden geïdentificeerd. Het is verplicht voor iedere gemeente om een verordening vast te stellen waarin de inschakeling van een Monumenten- of een bredere Erfgoedcommissie is geregeld. Op dit moment heeft Houten een erfgoedverordening (2018) en een Erfgoedcommissie. De gemeente is, door de invoering van de Omgevingswet, verplicht om een bredere erfgoedverordening op te stellen en de Erfgoedcommissie te vervangen door een Commissie Ruimtelijke Kwaliteit. De borging van een zorgvuldige omgang met het ondergrondse en bovengrondse erfgoed wordt hiermee geregeld. De gemeentelijke monumentenlijst (in de erfgoedverordening gemeentelijk erfgoedregister genoemd) bevat 181 adressen waarop monumenten geregistreerd staan. In de voorbereiding voor het opstellen van een visie voor het Oude Dorp in Houten is een inventarisatie gedaan van cultuurhistorisch waardevolle en karakteristieke panden. Voor aanvullende inventarisaties op typologie, zoals agrarisch erfgoed, religieus erfgoed, industrieel erfgoed, of op periode, zoals de wederopbouwperiode en post’65, staat de gemeente open en kan initiatief ook vanuit de stakeholdergroepen komen.

De gemeente Houten is rijk aan erfgoed, ze draagt niet alleen zorg voor het bodemarchief, het landschap en het gebouwde erfgoed. Er is ook een collectie van de voormalige Oudheidkamer die beheer en onderhoud vraagt. De voorwerpen van deze collectie zijn tastbare herinneringen uit het verleden en vertellen veel verhalen over het verleden van Houten.

Bouwsteen 2: GEBRUIK Erfgoed in de leefomgeving

Hoe combineren we ons erfgoed met hedendaagse ruimteclaims? Erfgoed is een essentieel onderdeel van een leefomgeving waar mensen zich thuis voelen, bedrijven zich graag vestigen en bezoekers van genieten. In een prettige leefomgeving is de geschiedenis herkenbaar. Bijvoorbeeld doordat historische stratenpatronen en gebouwen zijn behouden of de historie is gebruikt als inspiratie voor kunstwerken, nieuwbouw en recreatieve voorzieningen. Bijzonder in de gemeente Houten is hoe het landschap prominent fungeert als drager van de geschiedenis. In het stedenbouwkundig plan van de groeigemeente Houten zijn historische structuren heel zorgvuldig ingebed. We willen deze oorspronkelijke lijn doorzetten, benutten wat we hebben en goed zorgen voor ons erfgoed. Door mensen bekend te maken met het verhaal, gaan ze het zich eigen maken en plekken koesteren. Zo wordt het een vanzelfsprekend onderdeel van de leefomgeving, bepalend voor de identiteit van de plek.

We willen het roerend, onroerend en immaterieel erfgoed benutten bij het behoud en de verbetering van de omgevingskwaliteit. Erfgoed is integraal onderdeel van de leefomgeving en wordt bij planontwikkeling afgewogen met de andere omgevingswaarden. Het ontwikkelen van instrumenten als een cultuurhistorische beleidskaart zijn hierbij van belang. Hierdoor wordt vanuit de bestaande waarden richting gegeven aan de toekomstbestendige omgang met ons erfgoed en haar context.



Voor monumenten geldt dat we duurzaam gebruik willen stimuleren. We zetten in op exploitatie en herbestemming van monumenten. Voor het landschap geldt dat we inzetten op behoud, passend beheer en gebruik waarbij de leesbaarheid en beleefbaarheid wordt versterkt. Er is ruimte voor initiatieven uit de samenleving en de balans tussen de ondergrond, bebouwde omgeving, groen en de gemeenschap wordt goed bewaakt. Waar mogelijk worden deze structuren en elementen versterkt.

Bouwsteen 3: BELEVING Erfgoed in de hoofden en harten van mensen

Het erfgoed van Houten wordt gekoesterd. Wat opvalt is dat de inwoners van de gemeente Houten nieuwsgierig zijn naar hun erfgoed. Inzetten op het uitdragen van het verhaal van Houten is dan ook heel belangrijk. Het bewustzijn van de bijzondere verhalen en ontwikkelgeschiedenis van de gemeente zorgt ervoor dat het meer gekoesterd en doorgegeven zal worden. Het kan mensen verbinden en bij elkaar brengen. Denk hierbij ook aan immaterieel erfgoed als de Varsity Roeiwedstrijden op het Amsterdam-Rijnkanaal of de Ronde van Schalkwijk. Het beleven van of meedoen aan lokale tradities en activiteiten versterkt de gemeenschapszin en de identiteit van het dorp of de streek.

Door het erfgoedaanbod voor bewoners, toeristen en recreanten goed uit te dragen en te positioneren, zal er meer besteed worden en heeft men een reden langer te verblijven in de mooie gemeente Houten. Deze aantrekkingskracht wordt versterkt door erfgoed dat zichtbaar toegankelijk en beleefbaar is.
De opgave voor de komende periode is: Hoe maken we dit erfgoed beter beleefbaar en toegankelijk voor iedereen? We willen de connectie met kunst en cultuur opzoeken en gebruik maken van bestaande openbare faciliteiten zoals de bibliotheek, de stations en de openbare ruimte voor bijvoorbeeld tentoonstellingen of voorstellingen op erfgoedlocaties (Nieuwe Hollandse Waterlinie, kasteelterreinen, etc.). De gemeente Houten richt zich hierbij vooral op het betrekken van haar inwoners en jongeren in het bijzonder bij de historie van hun leefomgeving en wil het uitdragen van het erfgoed op een eigentijdse manier vormgeven.



De opgraving van de kano in 2011
© RTV Utrecht/Mark van der Wel

4 Erfgoedagenda

4.1 De Erfgoedagenda als dynamisch uitvoeringsinstrument

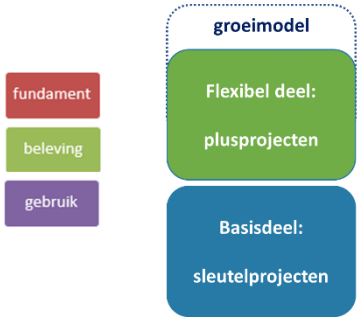
In deze visie staat beschreven hoe we de bouwstenen van het erfgoed in de gemeente kunnen versterken en bijdragen aan het behoud, beschermen, beheren, gebruiken en beleven van het erfgoed in de gemeente Houten. We introduceren de Erfgoedagenda als dynamisch uitvoeringsinstrument.
De Erfgoedagenda biedt houvast door een concrete vertaling naar een projectmatige aanpak. De projecten in de erfgoedagenda bieden inspiratie voor het koppelen van erfgoed aan de maatschappelijke opgaven en geven aanbevelingen hoe verschillende beleidsambities van de gemeente gerealiseerd kunnen worden. De Erfgoedagenda maakt sturing mogelijk en geeft inzicht in verschillende mogelijkheden om het erfgoed te versterken en benutten voor de toekomst.

De Erfgoedagenda bepaalt mede de gemeentelijke inzet van capaciteit en middelen op het terrein van het erfgoed in de komende jaren. De lijst van projecten kan ieder jaar worden in- en aangevuld. Daarmee is het een dynamisch instrument. De agenda heeft een aantal jaarlijks terugkerende projecten, zoals Open Monumenten Dag, maar ook een aantal projecten met een eigen looptijd, zoals het opstellen van een Landschapsbiografie of een beeldkwaliteitsplan. Dit betreft een eenmalige investering, dat behoud, gebruik en beleving van het erfgoed versterkt. Het is de bedoeling dat partners een actieve rol gaan spelen in deze projecten. Dit zorgt voor een gedragen erfgoedbeleid. De agenda is een kader voor de organisatie na bestuurlijke vaststelling van de Erfgoedvisie en is een instrument voor het uitvoeren van de visie.

De reguliere werkzaamheden staan niet in de agenda. Denk aan de uitvoering wettelijke taken, beoordelingen van bouwplannen en vergunningsaanvragen, het regelmatig uit laten voeren van bouwhistorisch en archeologisch onderzoek, de veelvuldige inbreng van cultuurhistorische kennis bij planontwikkeling, participatie in projecten van externe partners (RWS, waterschap, Provincie, Rijk, buurgemeenten) en het onderhouden van netwerken. Werkzaamheden die door hun continue stroom niet in een agendapunt zijn te vatten, maar wel noodzakelijk zijn. Dit is dan meestal aan de orde als onderdeel van of voorwaarde voor realisatie van een project of ruimtelijke ontwikkeling. Regulier is ook het contact met de erfgoedpartners zoals de Erfgoedcommissie, straks Commissie Ruimtelijke Kwaliteit, Archeologische Werkgroep Leen de Keijzer en de Monumentenwerkgroep. Maar zowel de agendapunten zelf, als de meer reguliere werkzaamheden hebben gezamenlijk één en hetzelfde doel: goed omgaan met het cultuurhistorisch erfgoed van de gemeente Houten. Voor nu en de toekomst.

4.2 Opzet van de Erfgoedagenda

De Erfgoedagenda bestaat uit een basisdeel en een flexibel deel. Beide delen bestaan uit projecten die bijdragen aan de bouwstenen van deze erfgoedvisie: fundament, gebruik en beleving. Het is noodzakelijk aan alle drie de bouwstenen aandacht te besteden om erfgoed te verankeren in de leefomgeving.



Basisdeel
Het uitvoeren van het basisdeel van de Erfgoedagenda is voorwaardelijk voor het uitvoeren van andere ambities. De sleutelprojecten uit het basisdeel hebben dan ook prioriteit. Om te kunnen investeren is het essentieel dat de basis op orde is. De sleutelprojecten zorgen ervoor dat de gemeente kan voldoen aan de wettelijke en noodzakelijke taken en zo goed zorg kan dragen voor het erfgoed in de gemeente Houten. Samen met kennisborging en het uitdragen van het erfgoed;

middels het organiseren van Open Monumenten Dag en het uitvoeren van erfgoededucatie door de Archeologische Werkgroep, vormt dit samen het fundament voor het zorgdragen voor het Erfgoed van Houten.

Flexibel deel
Daarnaast is er een flexibel deel met plusprojecten. Deze projecten kunnen doorgang vinden bij voldoende capaciteit, middelen en draagvlak. Als de actualiteit erom vraagt kunnen deze prioriteit krijgen. Hier kan actief op gestuurd worden door de organisatie of politiek, maar het biedt de beleidsadviseurs die werkzaam zijn voor het erfgoed van Houten ook de kans om aansluiting te zoeken bij andere programma's en ontwikkelingen.

Groeimodel
Deze visie gaat allereerst uit van het herstellen van het fundament. Alleen met een stevig fundament kan er verder gebouwd worden aan het instrumentarium dat nodig is om het erfgoedbeleid goed uit te voeren. Vervolgens kan er geïnvesteerd worden in het uitvoeren van projecten uit de flexibele schil. Dit kan op verschillende thema's en onderwerpen gelijktijdig vorm krijgen. Hier kan mogelijk ook worden meegelift of aangesloten bij andere ontwikkelingen en beleidsvelden. Voor sommige projecten geldt dat we uitgaan van een groeimodel; eerst investeren in de voorwaarden zodat er een goede uitvoering mogelijk is. Dit geldt bijvoorbeeld voor projecten Erfgoed en de Omgevingswet; om erfgoed een goede plek te kunnen geven in het Omgevingsplan is het een voorwaarde dat het monumentenbestand op orde is en ontsloten via het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO). Dit groeimodel zorgt ervoor dat er stapsgewijs naar draagkracht en behoefte doorontwikkeld kan worden in de toekomst.

Ruimte voor initiatieven
Veel inwoners van de gemeente Houten voelen zich nauw verbonden met de gemeente en zetten zich graag in voor hun erfgoed. De gemeente Houten is daar erg blij mee en wil deze initiatieven stimuleren om zo veel mogelijk samen te werken. Zo kunnen ze elkaar versterken en van elkaar leren. Daarnaast nodigt de gemeente inwoners, organisaties en ondernemers uit om nieuwe initiatieven te ontwikkelen. Aan de hand van de Erfgoedagenda zal het voor andere partijen gemakkelijker worden om aansluiting te vinden met initiatieven gelieerd aan de voorbeeldprojecten of om nieuwe agendapunten aan te dragen. De Erfgoedagenda is daarom ook dynamisch, zo kunnen elke twee jaar andere accenten geplaatst worden en kan de gemeente inspelen op initiatieven. Zo werken we samen aan een waardevolle leefomgeving en blijft de gemeente Houten knooppunt van betekenis.

4.3 Overzicht projecten Erfgoedagenda

Hieronder is een projectenoverzicht van de Erfgoedagenda weergegeven. In bijlage 1 en 2 zijn respectievelijk de sleutelprojecten en plusprojecten van de Erfgoedagenda uitgewerkt. Naast een toelichting per project zijn tevens de betrokken partijen en koppelkansen met andere beleidsvelden benoemd.

Basisdeel: Sleutelprojecten			
	Project	Bouwsteen	Beschrijving
1	Organisatie op orde	fundament	*Formatie en processen; nadruk op goed uitvoeren wettelijke taken*
2	Informatie op orde	fundament	*Informatie over erfgoed compleet en raadpleegbaar*
3	Open Monumenten Dag	gebruik beleving	*Jaarlijks openstellen en uitlichten monumenten*
4	Erfgoededucatie	beleving	*Lesprogramma door Archeologische Werkgroep*

Flexibel deel: Plusprojecten			
	Project	Bouwsteen	Beschrijving
Omgevingskwaliteit; Erfgoed in beeld.			
5	Erfgoed en de Omgevingswet	fundament gebruik	*Instrumentarium voorbereiden op integraal werken volgens de Omgevingswet*
6	Beeldkwaliteitsplannen historische dorpskernen	fundament gebruik beleving	*Erfgoedinclusief ontwikkelen van de dorpskernen*
7	Landschapsbiografie	fundament gebruik beleving	*Synthese landschappelijke waarden en kaders voor erfgoedinclusief ontwikkelen*
8	Inventarisatie & kwaliteits-richtlijn agrarisch erfgoed	fundament gebruik	*Kompas voor (her)ontwikkeling ensembles agrarisch erfgoed*
9	Regionale samenwerking op het gebied van archeologie	fundament	*Opstellen gezamenlijke onderzoeksagenda Kromme Rijngebied*
10	Grenspalen	fundament beleving	*Onderzoek grenspalen en mogelijk toekennen beschermde status*
Duurzaam behoud en toekomstbestendig gebruik monumenten			
11	Handreiking behoud en gebruik monumenten	gebruik	*Richtinggevende kaders voor toekomstbestendig gebruik monumenten*
12	Subsidie onderhoud gemeentelijke monumenten	fundament beleving	*Instandhoudingssubsidie*
13	Erfgoedmonitor	beleving	*Structureel inzicht in onderhoudsstaat monumenten*
14	Leidraad verduurzaming	gebruik beleving	*Informatievoorziening en advies voor verduurzamen monumenten*
15	Energiescan monumenten	gebruik beleving	*Pilot voorbeeldprojecten verduurzaming monumenten*
16	Revolverend fonds	fundament gebruik	*Duurzame investeringsstrategie voor instandhouding van monumenten*
Erfgoed is van iedereen; verbinden en gebruiken			
17	Inventariseren koppelkansen recreatie en toerisme	gebruik beleving	*Verzilveren koppelkansen bestaand recreatienetwerk en erfgoedbeleving*
18	Erfgoedcafé	gebruik beleving	*Jaarlijkse bijeenkomst voor kennisuitwisseling en samenwerking in het erfgoedveld*
19	Erfgoedparticipatie	gebruik beleving	*Waarderen, faciliteren en stimuleren vrijwilligerskapitaal*
20	Erfgoededucatie	beleving	*Uitbreiden educatieprogramma; breng het erfgoed naar de jeugd*
21	Erfgoedgenieten, programmering op locaties	gebruik beleving	*Organiseer (culturele) programmering op erfgoedlocaties*
22	Podium voor cultuur en erfgoed (‘Houtens museum’)	beleving	*Creëer een openbaar podium waar cultuur en historie van Houten samenkomen*
Uitdragen verhaal; erfgoed beleven			
23	Verhalen- en inspiratiekaart	beleving	*Erfgoed en de verhalen van Houten in kaart brengen met thematische visualisaties*
24	Citymarketing vanuit identiteit	beleving	*Gemeente op de kaart zetten voor toerisme, recreatie en erfgoed door citymarketing campagne vanuit het verhaal van Houten*
25	Erfgoedhandboek voor ondernemers	beleving	*Inspiratiehandboek voor ondernemers voor bijdragen aan identiteit van Houten*

26	Erfgoedbelevingsprojecten	beleving	*Aantrekkelijke en toegankelijke erfgoedbeleving in de openbare ruimte*
27	Beschermd dorpsgezicht		

4.4 Werking Erfgoedagenda als groeimodel in de toekomst

De Erfgoedvisie geeft richting aan de omgang met het erfgoed in de gemeente Houten op de korte en lange termijn. De Erfgoedagenda is een instrument dat ervoor zorgt dat er een actueel en toepasbaar erfgoedbeleid gevoerd kan worden in lijn met deze visie. Door de concrete vertaling naar een projectmatige aanpak biedt deze Erfgoedagenda houvast. Het maakt het mogelijk om samen met de lokale erfgoedexperts en belanghebbenden te werken aan de ambities en doelstellingen die vastgelegd zijn in de visie.

De Erfgoedagenda bepaalt mede de gemeentelijke inzet van capaciteit en middelen op het terrein van het erfgoed in de komende jaren. De lijst van projecten kan periodiek worden vastgesteld, bijvoorbeeld tweejaarlijks en zorgt hiermee voor een heldere prioritering. Deze flexibele opzet van de Erfgoedagenda biedt het kansen om aan te sluiten op lopende projecten en bij actuele ontwikkelingen. Hier kan actief op gestuurd worden door de organisatie of politiek en het biedt de beleidsadviseurs die werkzaam zijn voor het erfgoed van Houten ook de kans om aansluiting te zoeken bij andere (nationale, regionale of lokale) programma's en ontwikkelingen.

Het is ook belangrijk om samen met het erfgoedveld de prioriteiten te bepalen. Om dit goed te kunnen doen, is een overlegstructuur essentieel. Zo is er een moment om elkaar te ontmoeten en kennis en ervaringen uit te wisselen, bijdragen en inzet aan de projecten te bespreken en uit te werken.

De Erfgoedagenda is dynamisch en het is mogelijk om projecten te agenderen en aan de lijst toe te voegen. Deze plusprojecten kunnen als de actualiteit erom vraagt prioriteit krijgen.
Het instrument zorgt ook voor het verstevigen van het draagvlak voor het erfgoed en het erfgoedbeleid. Dit groeimodel zorgt ervoor dat er stapsgewijs naar draagkracht en behoefte doorontwikkeld kan worden.

De gemeente kan als verbindende partij bij initiatieven bijdragen door vanuit de behoeften, wensen en aanbevelingen projecten voor te stellen en met de betrokken partijen uit te werken. Onderstaand stappenplan is een handreiking om de uitwerking van projecten concreet te maken.

1. Werking project inzichtelijk maken; Aanleiding en instrument
2. Wat betekent dit voor het erfgoed? Wat is het resultaat?
3. Wat hebben we nodig om het instrument te ontwikkelen of project uit te voeren?
4. Met wie kun je het maken?



Voorbeelduitwerking project Erfgoedagenda

Bijlagen

Bijlage 1) Uitwerking van de sleutelprojecten

Basisdeel: Sleutelprojecten

1. Organisatie op orde

Om te zorgen dat het fundament stevig staat, is het van belang de formatie van de taakstelling erfgoed gedeeltelijk te herstellen. Met deze minimale formatie is het mogelijk om de wettelijke en noodzakelijke taken op het gebied van archeologie, cultuurhistorie, gebouwd erfgoed en het beheren van de gemeentelijke collectie uit te voeren.

Voor het goed uitvoeren van de wettelijke taken en het verzilveren van koppelkansen met andere beleidsvelden van de ambtelijke organisatie zijn er een aantal aandachtspunten en aanbevelingen geformuleerd:

- Investeer in de keten van het vergunningsverleningsproces :
  - Zorg voor een goede informatievoorziening voor de monumenteneigenaren bijvoorbeeld over het vergunningsproces, monumenten en uitvoeringsrichtlijnen
  - Zet in op beschikbaarheid en advies van een beleidsadviseur in het voortraject
  - Zorg voor advies aan de Erfgoedcommissie
  - Zorg dat de Erfgoedcommissie een goed toetsingskader heeft
  - Zorg dat de bouwinspecteurs en handhavers betrokken zijn bij de omschrijvingen van de vergunningsvoorwaarden in de omgevingsvergunningen
  - Zorg dat er een goed meldingensysteem komt voor monumenten zodat toezicht en handhaving goed uitgevoerd en gemonitord kan worden
- Herijk de taken en verantwoordelijkheden die berusten bij verschillende afdelingen (zoals het beheer van monumentaal vastgoed) en maak nieuwe werkafspraken.
- Instrumenten die er zijn kunnen breder worden gebruikt en ingezet vooral bij projecten in de fysieke leefomgeving.
- Werkprocessen Cultuurhistorie en Archeologie kunnen geborgd worden in de nieuwe werkwijzen ten gevolge van de invoering van de Omgevingswet.
- Inzetten op versterken samenwerking en kennisborging met andere afdelingen en teams is belangrijk voor kwaliteit van het uitvoeren van taken. Denk bijvoorbeeld aan expertise over restauratie en verduurzaming bij vergunningverleners en handhavers.

Betrokken partijen: Erfgoedcommissie/Commissie Ruimtelijke Kwaliteit
Koppeling beleidsvelden: Vergunningverlening, Handhaving, Vastgoed, Omgevingswet

2. Informatie op orde

Het is erg belangrijk dat informatie over het aanwezige erfgoed van de gemeente Houten ontsloten en vindbaar is. Toegankelijk maken van deze informatie zorgt ook voor draagvlak bij de inwoners en initiatiefnemers. Als de waarden goed in beeld zijn kan er ook zorgvuldig mee worden omgegaan.

<u>Cultuurhistorische waardenkaart opstellen en toegankelijk maken</u>
De gemeente heeft cultuurhistorische waardevolle objecten en structuren binnen de gemeente geïnventariseerd. Deze inventarisatiekaarten zijn een goede basis voor het opstellen van een cultuurhistorische waardenkaart. Een cultuurhistorische waardenkaart is een formeel en goed instrument om in te zetten bij de omgang met het erfgoed bij ruimtelijke ontwikkelingen.

De kaart kan ook gebruikt worden door de Erfgoedgoedcommissie en straks de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit. De cultuurhistorische waardenkaart kan bovendien fungeren als instrument bij

(ruimtelijke) ontwikkelingen door initiatiefnemers inzicht te bieden in het aanwezige erfgoed en de samenhang. Zo kunnen ze anticiperen op de beperkingen, maar ook de meerwaarde benutten die het erfgoed biedt voor hun plannen. Door cultuurhistorische waarden zichtbaar te maken en uit te dragen, laten we zien dat erfgoed binnen de gemeente belangrijk is en creëren we draagvlak voor het koesteren en versterken van het erfgoed van Houten. Daarom is het belangrijk dat deze kaart gepubliceerd wordt en eenvoudig raadpleegbaar wordt via de website van de gemeente Houten en opgenomen in het GIS systeem.

De gemeente beschikt ook over een lijst van Bomen met Bijzondere Waarden. Door de bomen van cultuurhistorische waarde op de cultuurhistorische waardenkaart op te nemen, wordt de relatie tussen waardevolle objecten, structuren en deze bomen zichtbaar. De kleine landschapselementen van de gemeente zoals houtsingels, (knot)bomenrijen, houtwallen, drinkpoelen en pestbosjes zijn te raadplegen via het GIS systeem van Landschap Erfgoed Utrecht. Een volgende stap zou zijn de cultuurhistorische waardenkaart om te zetten naar een beleidskaart en deze digitaal te ontsluiten. Hiermee wordt aan de verplichting van het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO) voldaan. Bovendien wordt zo de omgang met het cultureel erfgoed geregeld en de erfgoedwaarden bij integrale planontwikkeling geborgd.

<u>Monumentenbestand op orde</u>
Aanleiding voor deze visie is de wens om de basis van het erfgoedbeleid op orde te maken. De bestaande gemeentelijke monumentenlijst wordt gecontroleerd op de juistheid en beschikbaarheid van gegevens. Ook wordt er bekeken of er monumenten bij of af kunnen. Bij dit proces is de Erfgoedcommissie betrokken om de inhoudelijke kwaliteit te borgen.
Daarnaast is het betrekken van de inwoners belangrijk bij dit project. Het is nu voor leken vaak niet duidelijk waarom iets een monument is. Bij de evaluatie en uitbreiding van de monumentenlijst kan aangesloten worden bij de verhaallijnen. Hiermee kan de samenhang tussen monumenten worden aangetoond en het bredere verhaal van het monument in zijn omgeving worden verteld. Zo kunnen ook (toekomstige) monumenten het verhaal van Houten versterken.
Het is belangrijk om de beschrijvingen van monumenten en archeologische terreinen toegankelijk te maken en te ontsluiten. Dit kan door de redengevende omschrijvingen met foto op een kaart via de website van de gemeente en via GIS systeem beschikbaar te stellen. Toegankelijk maken van deze informatie zorgt ook voor draagvlak bij de inwoners.

<u>Gemeentelijke collectie; opstellen beheerplan</u>
De gemeente beschikt over een gemeentelijke collectie. De objecten uit de verzameling met historische en archeologische voorwerpen, die zijn ondergebracht in het gemeentehuis na opheffen van de gemeentelijke Oudheidkamer van Houten, behoren tot het roerend erfgoed van de gemeente. De collectie bestaat uit bijzondere voorwerpen met mooie verhalen. Deze wordt momenteel niet beheerd. Het is de verantwoordelijkheid van de gemeente om deze collectie op de juiste manier te beheren, zodat deze voor de toekomst behouden kan blijven. Met het opstellen van een beheer- en onderhoudsplan voor deze collectie en het beschikbaar stellen van een geschikte ruimte, wordt een zorgvuldige omgang geborgd. Met het terugbrengen van een beperkte formatie voor het beheren van de gemeentelijke collectie kan er een start gemaakt worden met het samenvoegen van de collectie, die op verschillende plekken is ondergebracht. Tegelijkertijd kan gewerkt worden aan het vertellen van deze verhalen, bijvoorbeeld door het exposeren van objecten op centrale plekken en het organiseren van pop-up tentoonstellingen. Het is aan te bevelen om te onderzoeken of de gemeentelijke collectie voor bescherming in aanmerking komt.

Betrokken partijen: Erfgoedcommissie, Landschap Erfgoed Utrecht, Erfgoedverenigingen
Koppeling beleidsvelden: Landschap, Cultuur, Omgevingswet

3. Organiseren Open Monumenten Dag

Voor het draagvlak en de bekendheid en toegankelijkheid van het erfgoed is het noodzakelijk dat Open Monumentendag weer structureel wordt gefaciliteerd vanuit de gemeente. Hiervoor is het nodig dat het comité OMD, die deze dag in 2021 heeft georganiseerd, wordt uitgebreid en een formele status krijgt. Het comité Open Monumentendag Houten kan dan jaarlijks de Open Monumentendag organiseren. Eigenaren van de monumenten kunnen dan bijvoorbeeld samen met de stadsgidsen van Houten en vele vrijwilligers, over 'hun' monument te vertellen en een gastvrije ontvangst te verzorgen. Op deze manier krijgen Houtenaren de kans om binnen te kijken bij bijzonder monumenten die normaliter gesloten zijn. Ook heeft het een grote aantrekkingskracht op bezoekers uit de nabije omgeving. Door de Open Monumentendag structureel goed te organiseren krijgt het erfgoed van Houten een steeds groter bereik. Jaarlijks wordt er ook een folder/themaboekje uitgegeven.

Omdat wij elke dag nieuwe geschiedenis maken waar de jeugd onderdeel van uit maakt, is het belangrijk ook dit met de jeugd te delen en hen daarbij te betrekken. Naast de Open Monumentendag wordt er daarom ook een Open Monumenten Klassendag georganiseerd waar de gemeente Houten ook aan kan deelnemen. Het erfgoed van Houten wordt zo ook onder de aandacht gebracht bij jonge inwoners.

Betrokken partijen: Monumentenwerkgroep Stichting Open Monumentendag
Koppeling beleidsvelden: Cultuur en Educatie

4. Erfgoededucatie door de archeologische werkgroep

Eén van de doelstellingen van de Archeologische Werkgroep is de kennis van de archeologie en de geschiedenis van de gemeente Houten te verspreiden. Dit doen zij onder andere door het maken van lesprogramma's en leskisten. Voor het primair onderwijs heeft Kunst Centraal in samenwerking met de Archeologische Werkgroep Leen de Keijzer lessen verzorgd voor de groepen 3 en 4: Aan de hand van dingen die zijn opgegraven, verpakt in een spannend verhaal, maken de leerlingen kennis met archeologie en lokale geschiedenis. Ter ondersteuning van het geschiedenisonderwijs in de groepen 6, 7 en 8 heeft de Archeologische Werkgroep twee leskisten. De leskisten bieden een programma voor maximaal vijf lessen. Het programma en het materiaal zijn naar eigen voorkeur in te zetten. De leskisten zijn beschikbaar voor de perioden Romeinen en Middeleeuwen. Naast de wisselende tentoonstellingen op de zolder van het Oude Station verzorgt de Archeologische Werkgroep ook workshops, lezingen en presentaties en publicaties. En draagt bij aan kennisvermeerdering door participatie in projecten en de uitwerking ervan.





bron afbeeldingen: archeologiehouten.nl/educatie

Betrokken partijen: Archeologische werkgroep, Kunst Centraal
Koppeling beleidsvelden: Cultuur en educatie

Bijlage 2) Uitwerking van de plusprojecten

Flexibele deel: Plusprojecten

5. Erfgoed en de Omgevingswet

In eerste instantie is dit natuurlijk een sleutelproject omdat erfgoed moet worden ingebed in de verplichtte instrumenten die voortvloeien uit de in te voeren Omgevingswet. Dit vormt een onderdeel van de basis op orde. Met de invoering van de Omgevingswet verandert er een aantal zaken; er komen nieuwe beleidsinstrumenten bij en sommige instrumenten worden vervangen. Zo moet elke gemeente moet een Omgevingsvisie opstellen. Een Omgevingsvisie beschrijft de maatschappelijke opgave en de te beschermen kernkwaliteiten van een gemeente. Dit biedt een mooie kans om te profileren vanuit identiteit en de verhaallijnen. Ook is het van belang om de ambities met betrekking tot erfgoed mee te nemen in de Omgevingsvisie.
Op weg naar de implementatie van de Omgevingswet moet de Erfgoedcommissie worden vervangen door een Commissie Ruimtelijke Kwaliteit.

Daarnaast biedt de Omgevingswet nieuwe kansen. Zo kunnen in de nieuwe Erfgoedverordening de gemeentelijke afspraken met betrekking tot monumenten en cultuurlandschappen worden vastgelegd. Op die manier kan de gemeente, in de geest van de Omgevingswet, vormgeven aan een meer integrale manier van werken. De gemeentelijke monumentenlijst moet worden gecontroleerd en geregistreerd zodat de basisgegevens voor het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO) aangeleverd kunnen worden (zie ook het project monumentenbestand op orde). Dit is een belangrijk onderdeel van de voorbereidingen voor de inwerkingtreding van de Omgevingswet. Op deze manier kunnen de monumenten goed in het DSO komen en kan de bescherming in de toekomstige omgevingsplannen goed geborgd worden. Alle regels die nu in de Erfgoedverordening zijn opgenomen, moeten vertaald worden in het Omgevingsplan. De participatieplicht is de allerbelangrijkste wijziging. Hierdoor komt er meer aandacht voor het gesprek met alle belanghebbenden in het voortraject van plan- en gebiedsontwikkeling. Dit biedt kansen voor een integrale afweging en om erfgoed en identiteit steeds goed mee te wegen. Hiervoor is het noodzakelijk dat de basis op orde is en gegevens digitaal beschikbaar en goed vindbaar zijn.

Betrokken partijen: Erfgoedcommissie
Koppeling beleidsvelden: Omgevingswet

6. Beeldkwaliteitsplannen historische dorpskernen

De historische dorpskernen hebben een hoge omgevingskwaliteit. De volledige gemeente is welstandsvrij en laat zich voor plannen in het beschermd dorpsgezicht adviseren door de Erfgoedcommissie (straks Commissie Ruimtelijke Kwaliteit). Voor beschermde dorps- en stadsgezichten worden beeldkwaliteitsplannen opgesteld die later worden gekoppeld aan het omgevingsplan. In het omgevingsplan wordt de aanwijzing en omgang met gemeentelijke monumenten geregeld. In dit plan wordt dan ook het toetsingskader voor (ver-)bouwen en slopen in de beschermde dorpsgezichten opgenomen en de regels voor vernieuwbouw van monumenten.

⇒ KANS: Betrek en benut de lokale kennis en expertise die aanwezig is in de historische dorpskernen. Dit scheelt tijd en creëert draagvlak.

Voor het Oude Dorp van Houten worden momenteel verschillende beleidsinstrumenten opgesteld. Om de aanwezige kwaliteiten ook voor de toekomst te borgen is onder andere het Beeldkwaliteitsplan Oude Dorp geactualiseerd, zodat de aanwezige waarden goed vastgelegd worden. Dit maakt erfgoedinclusieve gebiedsontwikkeling mogelijk.

Wij willen graag onderzoeken of deze instrumenten zorgen voor de goede omgang met erfgoed in het Oude dorp, zodat we de ervaringen kunnen vertalen en toepassen op de ontwikkeling van kaders en richtlijnen voor de andere dorpskernen in de gemeente Houten.

Betrokken partijen: inwoners, erfgoedverenigingen, Erfgoedcommissie
Koppeling beleidsvelden: Ruimtelijk ontwikkeling, Omgevingswet

7. Opstellen Landschapsbiografie

Het landschap van de gemeente Houten vertelt ons veel over de historie van de gemeente en is de drager van één van de verhaallijnen van Houten. Het landschap staat echter continue onder druk van ruimtelijke ontwikkelingen in het buitengebied zoals de energietransitie, landbouwtransitie, woningbouwopgave en recreatie. Een landschapsbiografie brengt de archeologische, geofysische, cultuurhistorische en natuurwaarden in kaart en de verhalen die het landschap daarmee onthult. Veel van deze waarden zijn al in kaart gebracht, zoals de lijst Bomen met Bijzondere Waarde en kleine landschapselementen. Het is belangrijk deze inventarisaties aan te vullen waar nodig en ze samen te brengen in een synthese. Een transformatiekader biedt inzicht in welke waarden en structuren van belang zijn voor de lokale identiteit en geborgd moeten worden voor de toekomst. Dit helpt bij afwegingen in de ontwikkeling van het landschap, bijvoorbeeld bij natuurontwikkeling van kleine landschapselementen in het Waterlinielandschap. Bovendien geeft het inzicht waar ruimte is voor ontwikkeling voor andere maatschappelijke vraagstukken. Daarnaast kan er een handreiking gedaan worden welke kansen er liggen voor het ontwikkelen en versterken van de landschappelijke- en natuurwaarden en het beleefbaar maken van het groene erfgoed voor de inwoners en bezoekers van de gemeente.

Betrokken partijen: Erfgoedverenigingen, Natuurwerkgroepen, agrarische sector
Platform kleine landschapselementen, partners Pact van Ruighoek, Landschap Erfgoed Utrecht
Koppeling beleidsvelden: Landschap, Natuur, Recreatie, Ruimtelijke ontwikkeling, Omgevingswet

8. Inventarisatie en kwaliteitsrichtlijn agrarisch erfgoed

Agrarisch erfgoed verdient extra aandacht. Dit erfgoed staat onder druk vanwege de transities die plaatsvinden in de landbouw en het landgebruik. Omdat fruitteelt een belangrijke en identiteitsbepalend gebruik van het landschap is voor de gemeente Houten, is het een aanbeveling om extra in te zetten op dit erfgoed.
In dit project worden de bestaande beschrijvingen/ inventarisaties van boerderijen verzameld en mogelijk uitgebreid. Zowel monumentale boerderijen als onbeschermde boerderijen worden meegenomen in deze inventarisatie. Er kan worden onderzocht of bestaande ensembles goed beschreven zijn, er nieuwe omschreven moeten worden die meerwaarde bieden voor monumenten en of er bescherming nodig is. We stellen een kwaliteitsrichtlijn op die als kompas dient bij verbouw- en herbestemmingsvraagstukken. Zo behouden we de kwaliteiten van de cultuurhistorisch waardevolle complexen en de balans in de verhouding tussen bebouwd en onbebouwd op de erven. We onderzoeken of transformatie van Houtense boerderijen baat kunnen hebben bij ervenconsultatie in een vroeg stadium van de planvorming en vragen advies aan MooiSticht.

Betrokken partijen: Erfgoedcommissie, MooiSticht, agrische sector
Koppeling beleidsvelden: Landschap, Natuur, Landbouw

9. Regionale samenwerking op het gebied van Archeologie

Het Kromme Rijngebied vormt samen met een deel van de Utrechtse Heuvelrug een aangesloten archeoregio met overeenkomstige wetenschappelijke vraagstellingen. Met als gemene deler het stroomgebied van de Kromme Rijn en de continue bewoningsgeschiedenis vanaf de Bronstijd, de IJzertijd, Romeinse tijd, Middeleeuwen en Nieuwe tijd is er veel voor te zeggen om het gebied op

archeologische vlak als eenheid te benaderen. Op het moment dat gemeentelijke systemen en waarderingsmethoden te veel uiteen gaan lopen is het niet meer mogelijk om een onderzoeksynthese te maken voor het hele gebied. Het verdient aanbeveling om een gemeenschappelijke onderzoeksagenda op te stellen om zo onderzoeksprioriteiten te formuleren en de mogelijkheden te onderzoeken uniforme systemen en waarderingsmethoden te hanteren.

Betrokken partijen: Gemeenten Kromme Rijnregio, erfgoedverenigingen

10. Grenspalen

Binnen de gemeente Houten staan op verschillende locaties grenspalen. Deze grenspalen geven voormalige grenzen aan uit verschillende tijdsperioden. De beste manier om de nog aanwezige grenspalen voor de toekomst veilig te stellen is meer bekendheid te geven aan hun cultuurhistorische waarde.

De locaties van de grenspalen zijn enkele jaren geleden vastgelegd. Regelmatig blijkt dat bij werkzaamheden in de openbare ruimte hier geen of onvoldoende rekening mee wordt gehouden, verdwijnen of worden verplaatst. Vanwege de cultuurhistorische waarde zou het goed zijn in kaart te brengen welke grenspalen nog op de oorspronkelijke locatie bevinden, deze te beschrijven en te onderzoeken of het mogelijk is deze een beschermende status toe te kennen. De gemeente kan na deze stappen de eigenaren op de hoogte brengen van de betekenis van de objecten en het algemene belang van goede instandhouding. Indien mogelijk worden de grenspalen zichtbaar dan wel toegankelijk gemaakt voor publiek, waardoor het verhaal en de samenhang van de grenspalen beleefbaar gemaakt kan worden.

Betrokken partijen: Erfgoedverenigingen, eigenaren grenspalen
Koppeling beleidsvelden: Handhaving

11. Handreiking behoud en gebruik monumenten

Stel een handreiking op voor toekomstbestendig gebruik van monumenten. Stel richtinggevende kaders op waaruit blijkt wat er wel en niet mogelijk is met betrekking tot het wijzigen van een monument en haar context bij het renoveren, herbestemmen en verduurzamen. Maak hierbij gebruik van richtlijnen opgesteld door de RCE. De gemeente Houten is een welstandsvrije gemeente, de Erfgoedcommissie adviseert het college over de verbouwplannen van gemeentelijke monumenten bij het indienen van de omgevingsvergunning. Gebruik de opgestelde kaders om in het voortraject in dialoog te voeren over de mogelijkheden voor het behoud en gebruik van het monument voor toekomstige generaties. Speciale aandacht gaat hierbij uit naar agrarisch erfgoed en religieus erfgoed.

Betrokken partijen: Erfgoedcommissie, monumenteigenaren
Koppeling beleidsvelden: Vastgoed, Ruimtelijke ordening

12. Subsidie onderhoud voor gemeentelijke monumenten

Op grond van de resultaten uit de inspecties van de gemeentelijke monumenten door de Monumentenwacht blijkt dat het aandeel objecten met een onderhoudsachterstand of aanstaand groot onderhoud (categorie *matig* en *slecht*) een aandachtspunt blijft. Een object in een matige of slechte staat van onderhoud vergt aanmerkelijk hogere kosten dan het onderhouden van een object in een redelijk tot goede staat. De hogere investering die nodig is om het object te herstellen leidt vaak tot verder uitstel van het nodige onderhoud met risico op vervolgschade en verval van het monument. Om deze negatieve spiraal te doorbreken kan de gemeente de eigenaren stimuleren door in een tegemoetkoming in regulier onderhoud te voorzien in de vorm van een instandhoudingssubsidie voor gemeentelijke monumenten. Daarnaast kan de gemeente het

abonneren van eigenaren bij Monumentenwacht adviseren. Hiermee wordt met name bij de objecten uit de aandachtgroep inzicht gegeven in de onderhoudstoestand en advies voor herstel. De eigenaren kunnen zo beter prioriteren en door een meerjarenonderhoudsplan bijdragen aan duurzame instandhouding van de gemeentelijke monumenten.

Betrokken partijen: Erfgoedcommissie, Monumentenwacht
Koppeling beleidsvelden: Handhaving

13. Erfgoedmonitor

Een structurele Erfgoedmonitor zorgt ervoor dat de gemeente altijd voorbereid en goed geïnformeerd is over het monumentenbestand en geeft daarnaast ook inzicht in de staat van het eigen bezit. Het draagt bij aan een uniform uitgangspunt voor sober en doelmatig onderhoud en kan dienen als aanvullend onderdeel bij beleidsvraagstukken. Het is aan te bevelen de monitor periodiek te actualiseren. Een doorlooptijd kan de gangbare houdbaarheid van een rapportage zijn (ongeveer 2 jaar) of aan een politieke cyclus gekoppeld zijn. Het periodiek actualiseren maakt het volgen van trends en ontwikkelingen mogelijk. Daarbij kunnen gevolgen van gevoerd beleid worden geëvalueerd en kan worden vastgesteld of eventuele onderhoudssubsidies (goed) besteed zijn. De kosten voor een actualisering van de inspectiegegevens van de objecten ten behoeve van de monitor kan men spreiden in de tijd. Voor de planning zou men de volgorde van de objecten kunnen koppelen aan een erfgoedcategorie die binnen de gemeente actueel is en waarbij vanuit beleidsoverwegingen voorrang wenselijk is. Een periodieke actualisering, al dan niet met behulp van quickscans, zorgt dat de gemeente zichtbaar actief betrokken is bij het stimuleren van onderhoud en instandhouding. Het regelmatig ontsluiten van informatie daarover in publicaties of middels informatieavonden helpt daarbij. Bij actualisering is het aan te bevelen de scope te verbreden naar de niet beschouwde monumenten in 2015 en 2021.

Betrokken partijen: Monumentenwacht, monumenteigenaren
Koppeling beleidsvelden: Handhaving, vastgoed

14. Leidraad verduurzaming monumenten

De gemeente Houten wil haar monumenten graag behouden voor toekomstige generaties. Daarom moet er ook oog zijn voor de duurzaamheidsopgave die ook voor monumenten geldt. Hoe verduurzaam je nu een monument met voldoende oog voor het behoud van zijn karakteristieke historische onderdelen? Hoe ga je het monument in de toekomst verwarmen als aardgas niet meer beschikbaar is. Om eigenaren hiermee op weg te helpen kan een leidraad opgesteld worden. Deze geeft inzicht in de regelgeving en adviesmogelijkheden in relatie tot het verduurzamen van monumenten. De leidraad biedt handvatten voor het behalen van Quick-wins en verschillende stappenplannen voor het isoleren, verduurzamen, verwarmen en opwekken van en voor monumenten. Door een goede informatievoorziening over de mogelijkheden van verduurzaming met behoud van kwaliteiten wordt de drempel om maatregelen te nemen voor monumenteneigenaren verlaagd.

Betrokken partijen: Erfgoedcommissie, monumenteigenaren
Koppeling beleidsvelden: Vastgoed, Duurzaamheid

15. Energiescans voor toekomstbestendige monumenten

Het duurzaamheidsvraagstuk is actueel en een belangrijk thema voor de gemeente. We staan voor de taak om ook ons monumentenbestand te verduurzamen. Door een pilotproject wil de gemeente samen met eigenaren goede voorbeelden creëren. De restauratie en instandhouding van monumentale gebouwen zal altijd maatwerk blijven. Er zijn geen standaard oplossingen. Maar

Houten wil graag laten zien dat het verduurzamen van monumenten met behoud van waarden mogelijk is! Door een energiescan te laten uitvoeren voor monumenteigenaren met een focus op gemeentelijke woonhuismonumenten en/of met (horeca) ondernemers. Houten zet zich zo in voor het in stand houden en het toekomstbestendig maken van haar monumenten.
Een energiescan geeft:

- ✓ Inzicht in de aanwezige monument- en erfgoedwaarden
- ✓ Inzicht in de bouwfysische eigenschappen van het monument
- ✓ Inzicht in de te nemen duurzaamheidsmaatregelen
- ✓ Inzicht in de mogelijkheden om een zorgvuldige afweging van de historische waarden en energiebesparingsmogelijkheden te kunnen maken

    - ⇨ KANS: Verduurzamen kan altijd, maar als er groot onderhoud nodig is of sprake van een herbestemming dan kunnen de ingrepen geïntegreerd worden en kan werken aan verduurzaming samengaan met het versterken van de monumentwaarden.

Betrokken partijen: Erfgoedcommissie, monumenteigenaren
Koppeling beleidsvelden: Vastgoed, Duurzaamheid

16. Revolverend fonds

Een Revolverend fonds is een fonds dat kan worden ingezet om leningen te verstrekken voor initiatieven op het gebied van cultureel erfgoed. Hiermee kan budget worden ingezet als een soort vliegwiel om initiatieven te starten. Hiervoor moeten dan voorwaarden voor worden geformuleerd wanneer een dergelijke lening wordt gegeven en welke spelregels dan gelden. Hierbij kan worden gedacht aan bijvoorbeeld de hoogte van het bedrag, de terugbetaaltermijn en dergelijke. Uit het Revolverend fonds worden dus tijdelijk middelen beschikbaar gesteld. Deze middelen – in de vorm van leningen- worden terugbetaald met rente. De middelen die in het Revolverende fonds terugvloeien, kunnen vervolgens steeds opnieuw worden uitgezet voor nieuwe projecten.
Hiermee kan een laagdrempelig fonds worden gecreëerd waarmee we initiatieven van startkapitaal en een duurzame financiering kunnen voorzien.

Betrokken partijen: Gemeente, inititiafnemers Stichting Nationaal Restauratiefonds
Koppeling beleidsvelden: Toezicht, Duurzaamheid

17. Inventariseren koppelkansen recreatie en toerisme

De gemeente Houten maakt onderdeel uit van een sterk recreatienetwerk. De ligging in het Kromme Rijngebied en de aanwezigheid van de Nieuwe Hollandse Waterlinie (UNESCO Werelderfgoed) biedt kansen op gebiedsniveau om het gebied beter op de kaart te zetten en te verbinden met deze toeristische structuren. De gemeente beschikt over een uitgebreid netwerk van fiets- en wandelpaden dat goed gewaardeerd en gevonden wordt door haar inwoners en bezoekers. Deze verbinden en ontsluiten verschillende erfgoedlocaties en het landschap met elkaar en bieden de kans om de verhalen op een laagdrempelige manier beleefbaar te maken voor jong en oud. Programmering, (culturele) activiteiten, faciliteiten, (pop-up)horeca of speelmogelijkheden creëren op een erfgoedlocatie maakt een locatie aantrekkelijk voor een breder publiek. Door de verschillende betrokken partijen (o.a. de VVV Kromme Rijn, Visit Utrecht Region, Provincie Utrecht en lokale partijen) bij elkaar te brengen en gezamenlijk koppelkansen te inventariseren kan het erfgoed nog beter ontsloten en beleefbaar gemaakt worden.
Dit project kan stapsgewijs opgepakt worden. Inventariseer allereerst de koppelkansen en actiebereidheid van de betrokken partijen. Verdeel de kansen in categorieën:
NOW - de Quick-wins, eenvoudig te realiseren met lokale mensen en middelen.

HOW - projecten kosten meer investering en kunnen op iets langere termijn worden uitgevoerd.
WOW – grote projecten die meer organisatie, tijd en middelen vergen om te realiseren, maar uiteindelijk bijdragen aan een sterker profiel van Houten voor erfgoedrecreatie en -toerisme.
Zorg per project voor goede afspraken over middelen, eigenaarschap en onderhoud/borging van de gerealiseerde resultaten voor de toekomst.

Betrokken partijen: VVV Kromme Rijn, Visit Utrecht Region, Provincie Utrecht, ondernemers, (vrijwilligers) recreatie- en wandelnetwerken, natuurwerkgroepen, partners Pact van Ruighoek
Koppeling beleidsvelden: Recreatie, Landschap, Natuur, Fiets, Cultuur

18. Erfgoedcafé

Uit de bijeenkomst met de stakeholders is naar voren gekomen dat er behoefte is aan het organiseren van een Erfgoedcafé. Dit is een ontmoetingsmoment voor ambtenaren, initiatiefnemers en monumenteneigenaren dat vooralsnog eens per jaar georganiseerd wordt. Tijdens deze bijeenkomst kan een bepaald thema centraal staan of een verhaallijn. Het doel kan zijn informeren, inspireren én activeren. Het is een middel om erfgoedgemeenschappen op een laagdrempelige manier te verbinden, wanneer ze plannen hebben voor een monument of een initiatief willen voorleggen en samenwerkingspartners zoeken om een project verder te brengen. Het doel is om een podium te bieden waar samenwerking en groei kan ontstaan. Het Erfgoedcafé kan daarnaast worden ingezet om de koers en prioriteiten voor het Houtense erfgoed samen met burgers, ondernemers en andere initiatiefnemers mede te bepalen.

Betrokken partijen: Erfgoedcommissie, monumenteigenaren, erfgoedverenigingen en vrijwilligers
Koppeling beleidsvelden: Cultuur, Duurzaamheid, Landschap

19. Erfgoedparticipatie

Waardeer en stimuleer het vrijwilligerskapitaal van het erfgoedveld in de gemeente. Ze leveren een belangrijke bijdrage aan het zorgdragen voor het erfgoed en het uitdragen van het verhaal van Houten met hun waardevolle kennis en expertise. Investeer in het enthousiasme en de slagkracht van het erfgoedveld. Zet in op het stimuleren en faciliteren van hun activiteiten door middel van (advies over) subsidies en faciliteren van vergunningen en processen. Dit kan via het Erfgoedcafé (zie plusproject 17), maar ook op andere manieren. Onderzoek waar behoefte aan is.

Betrokken partijen: natuurwerkgroepen, erfgoedverenigingen en vrijwilligers
Koppeling beleidsvelden: Cultuur, Duurzaamheid, Landschap, Recreatie

20. Erfgoededucatie

Het bestaande educatieprogramma door de Archeologische Werkgroep kan versterkt worden door de structurele subsidie te verhogen, waardoor nieuwe lesprogramma's ontwikkeld kunnen worden voor scholen. En belangrijk: breng het erfgoed naar de kinderen toe. Koppel cultuurhistorie uit hun leefomgeving aan actuele thema's zoals klimaatverandering (water als vijand en bondgenoot), vrijheid (oorlog en vrede), samenwerking (ontginningen en Nieuwe Hollandse Waterlinie), plek van transitie (mobiliteit). Bijvoorbeeld door gebruik te maken van de regeling Cultuureducatie met Kwaliteit (CMK) kan erfgoededucatie een vast onderdeel worden in het primair onderwijs.

Betrokken partijen: erfgoedverenigingen, Kunst Centraal, scholen
Koppeling beleidsvelden: Educatie, Cultuur

21. Erfgoedgenieten, programmering op locaties

Organiseer (culturele) programmering op erfgoedlocaties, waardoor de mensen worden uitgenodigd erfgoedlocaties te bezoeken. Organiseer bijvoorbeeld een jaarlijks terugkerende activiteit voor de jeugd, op een jaarlijks wisselende locatie. Dit brengt een breder publiek (kinderen met gezinnen) naar de erfgoedlocaties, waar ze ter plekke ook het erfgoed kunnen beleven.

Betrokken partijen: Erfgoedverenigingen, VVV Kromme Rijn, culturele sector, ondernemers
Koppeling beleidsvelden: Cultuur, Educatie, Recreatie, Economische Zaken

22. Podium voor cultuur en erfgoed ('Houtens museum')

Er is behoefte aan een podium in de gemeente Houten waar cultuur en historie voor een breed publiek op een laagdrempelige en aansprekende manier toegankelijk wordt. Samen vormen en dragen ze bij aan de identiteit van Houten. Dit kan zowel digitaal als fysiek vorm krijgen, in de vorm van (wisselende) programmering en gedeeld eigenaarschap.
Het verdient een aanbeveling om verschillende vormen te onderzoeken op haalbaarheid en welke mogelijkheden bestaande openbare plekken als de bibliotheek, het station, het Oude Station en de openbare ruimte hierbij kunnen bieden. Dit kan ook in de praktijk getest worden door pilots uit te voeren.

Betrokken partijen: Erfgoedverenigingen, VVV Kromme Rijn, culturele sector
Koppeling beleidsvelden: Cultuur, Educatie, Recreatie

23. Verhalen en inspiratiekaart

De gemeente wil het erfgoed van Houten zichtbaar maken en het verhaal van Houten beter uitdragen. Een kaart kan de verhaallijnen van Houten thematisch visualiseren. Verhalen kunnen op deze manier fysiek verankerd worden en de kaart vormt een verbinding tussen materieel en immaterieel erfgoed van de gemeente. Daarnaast kan deze kaart een plek bieden voor verschillende inventarisaties die geen officiële status hebben (anders dan de Cultuurhistorische waardenkaart). Erfgoed uit de Tweede Wereldoorlog of immaterieel erfgoed als de 'Ronde van Schalkwijk' is hierdoor bijvoorbeeld toegankelijker en kan zo een groot, divers publiek bereiken. Dit biedt inspiratie voor productontwikkeling op het gebied van recreatie, toerisme en educatieve projecten: Een kaart voor bewoners, bezoekers en initiatiefnemers die meer over de gemeente Houten willen weten en meer met het verhaal van Houten willen doen!

- ⇨ KANS: Maak hier een participatieproject van! Gebruik het maken van deze kaart om verschillende stichtingen en verenigingen met elkaar te verbinden en erfgoedambassadeurs te creëren.

Betrokken partijen: Erfgoedcommissie, erfgoedverenigingen, VVV, ondernemers en inwoners
Koppeling beleidsvelden: Cultuur, Recreatie, Educatie

24. Citymarketing vanuit identiteit

Zet een Citymarketing campagne op voor de gemeente Houten met de verhaallijnen als basis voor de identiteit van de gemeente. Onderzoek welke plekken, activiteiten en programmering al bijdragen of juist ontbreken voor het uitdragen van het verhaal van Houten. Organiseer een serie bijeenkomsten met ondernemers, initiatiefnemers, medewerkers en vrijwilligers uit de verschillende kernen en het buitengebied die zich bezig houden met toerisme, recreatie en erfgoed. En bouw zo aan verbinding, gedeeld eigenaarschap en projecten die gezamenlijk kunnen worden gerealiseerd om bij te dragen aan het uitdragen van het verhaal van Houten. Werk vanuit deze basis een citymarketingcampagne uit, die het verhaal van Houten onderscheidend neerzet en een stappenplan hoe ondernemers en initiatiefnemers kunnen bijdragen aan het verhaal van Houten.

Betrokken partijen: Erfgoedverenigingen, VVV Kromme Rijn, ondernemers en initiatiefnemers
Koppeling beleidsvelden: Cultuur, Recreatie, Economische Zaken

25. Erfgoedhandboek voor ondernemers

Een Erfgoedhandboek kan de ondernemers in het centrum handvaten bieden met verhalen en voorbeelden. De vraag die hierbij centraal staat: Hoe draag ik met mijn project bij aan het verhaal van Houten? Als praktisch stappenplan kan het een concrete vertaling van de Erfgoedvisie zijn en veel inspiratie bieden om de identiteit van Houten zichtbaar en beleefbaar te maken. Dit kan een goede manier zijn om de omgevingskwaliteit van de historische dorpskernen te borgen en versterken.

Betrokken partijen: Erfgoedverenigingen, VVV Kromme Rijn, ondernemers en initiatiefnemers
Koppeling beleidsvelden: Cultuur, Recreatie, Economische Zaken

26. Erfgoedbelevingsprojecten

Investeer in aantrekkelijke en toegankelijke erfgoedbelevingsprojecten in de openbare ruimte, die het verhaal van de plek tot leven wekken. Plekken krijgen zo meer betekenis en waarde voor de inwoners en bezoekers. Door aan te sluiten bij het verhaal van Houten, kan stapsgewijs worden gebouwd aan een sterke herkenbare identiteit. Bijvoorbeeld door het agrarisch verleden van Houten zichtbaar te maken door een tijdelijke (foto)tentoonstelling in de openbare ruimte of op de stations van Houten het verhaal van de eeuwenlange transitie van mensen en goederen zichtbaar te maken. Bij een permanente vorm van erfgoedbeleving is ook aandacht voor beheer en onderhoud noodzakelijk voor het borgen van de beleving in de toekomst.

Betrokken partijen: Erfgoedverenigingen, culturele sector
Koppeling beleidsvelden: Cultuur, Educatie, Recreatie, Ruimtelijke Ordening

27. Beschermd dorpsgezicht

Op 15 februari 2022 is de Ontwikkelvisie Oude Dorp 2030 vastgesteld. Deze visie biedt de gemeente de mogelijkheid om regie te voeren en om de historisch-stedenbouwkundige en cultuurhistorische kwaliteiten van het Oude Dorp te beschermen. Om dit verder vorm te geven zal verder onderzocht worden of het wenselijk en mogelijk is om het gebied aan te wijzen als beschermd dorpsgezicht. In het Omgevingsplan zal het mogelijk worden om ook een toetsingskader voor (ver-)bouwen en slopen in de beschermde dorpsgezichten op te nemen. Het is voor een potentiële aanwijzing tot beschermd gezicht van belang om de aanwezige waarden goed vast te leggen met als uitgangspunt de aanwezige kwaliteiten voor de toekomst te borgen. Een beschermd dorpsgezicht kan een kader bieden voor goede omgang met de aanwezige kwaliteiten en maakt erfgoedinclusieve ontwikkeling mogelijk. Daarnaast is het belangrijk om de historie van het Oude Dorp zichtbaarder en beleefbaarder te maken.

Betrokken partijen: inwoners, erfgoedverenigingen, Erfgoedcommissie
Koppeling beleidsvelden: Ruimtelijk ontwikkeling, Omgevingswet

Bijlage 3) Beleidskaders

De taken, rollen en verantwoordelijkheden voor erfgoedzorg zijn belegd op verschillende schaalniveaus, zowel internationaal als nationaal. Hieronder volgt een overzicht van de wettelijke kaders, het vigerende beleid en de relevante uitvoeringsprogramma's.

Internationaal

Davos Declaration on Baukultur
Ondertekend door alle Europese ministers van Cultuur en organisaties als UNESCO, de Architects Council of Europe (ACE), Europa Nostra en ICOMOS. Namens minister van Engelshoven werd de handtekening gezet door directeur-generaal Cultuur Barbera Wolfensberger. *Baukultur* is in de verklaring een begrip dat alle menselijke activiteit omvat waarmee de gebouwde omgeving wordt veranderd. Tot de bouwcultuur behoren zowel bestaande gebouwen, waaronder monumenten en andere cultuurhistorische elementen, als het ontwerp en de bouw van hedendaagse gebouwen, infrastructuur, openbare ruimten en landschappen. De ondertekenaars zijn van mening dat een goed ontworpen gebouwde omgeving bijdraagt aan sociale cohesie en aan de gezondheid en het welzijn van iedereen. Daarbij is cultuur en cultureel erfgoed een essentieel onderdeel van die kwalitatief hoogstaande bouwcultuur. Met de Verklaring van Davos verplichten de ondertekenaars zich de principes van een hoogwaardige bouwcultuur bij alle belanghebbenden binnen en buiten de overheid te promoten, en om beter beleid op dit onderwerp te ontwikkelen.



Global Goals

Uitvoeren van de Erfgoedvisie van de gemeente Houten betekent ook bijdragen aan de Global Goals. De SDG, Sustainable Development Goals of Duurzame Ontwikkelingsdoelen, zijn zeventien doelen om van de wereld een betere plek te maken in 2030. **Ze zijn een mondiaal kompas voor uitdagingen als armoede, onderwijs en de klimaatcrisis.** Er wordt maar liefst aan 9 Duurzame Ontwikkelingsdoelen (4,7,8,9,10,11,13,15 en 17) bijgedragen tijdens het uitvoeren van Erfgoedagenda die gekoppeld is aan de bouwstenen van deze Erfgoedvisie.

Nationaal
De Rijksoverheid, gemeenten, provincies en eigenaren zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor de zorg voor ons cultureel erfgoed.

Het Rijk
Rol: De Rijksoverheid ondersteunt eigenaren bijvoorbeeld met subsidies en leningen voor rijksmonumenten en zorgt voor wetgeving en uitvoeringsprogramma's.

Het wettelijke kader
Omgevingswet en de Erfgoedwet
Op dit moment wordt er gewerkt aan de toekomstige Omgevingswet, invoering naar verwachting 1 januari 2023. In deze wet wordt een brede definitie van cultureel erfgoed in de fysieke leefomgeving gehanteerd. Het gaat om gebouwde en aangelegde monumenten, archeologische monumenten, stads- en dorpsgezichten én cultuurlandschappen. In de Omgevingswet worden onder meer de volgende zaken ondergebracht:

- vergunningen aangaande (archeologische) rijksmonumenten;
- (aanwijzen) stads- en dorpsgezichten;
- aanstellen van een commissie omgevingskwaliteit;
- rekening houden met cultureel erfgoed bij een omgevingsplan;
- het aanwijzen van provinciale en gemeentelijke monumenten.

In de Erfgoedwet is vastgelegd hoe met ons erfgoed wordt omgegaan, wie welke verantwoordelijkheden daarbij heeft en hoe het toezicht daarop wordt uitgeoefend. De minister van OCW monitort de werking van de wet met de Digitale Erfgoedmonitor en Erfgoedbalans.

Het beleidskader
De nota 'Kiezen voor karakter: Visie erfgoed en ruimte' omvat het meest recente rijksbeleid voor erfgoed. Kern van het beleid is erfgoed onderdeel maken van ruimtelijke ontwikkelingen door het in gebiedsopgaven een volwaardige plaats te geven. Hiermee breidt het rijk de erfgoedzorg nadrukkelijk uit van een objectgerichte naar een gebiedsgerichte benadering.

Beleidsbrief De kracht van creativiteit. Cultuur midden in de samenleving
Meerjarenbrief cultuur 2023-2025 – De kracht van creativiteit. In deze beleidsbrief staan de uitgangspunten van het cultuurbeleid voor de komende jaren, de invulling van de afspraken uit het coalitieakkoord en de meerjarige inzet van de € 170 miljoen voor de culturele en creatieve sector.



Beleidsbrief Cultuur in een open samenleving en beleidsbrief Erfgoed Telt
Naast de visie op erfgoed en ruimte schetst het kabinet in de beleidsbrief Erfgoed Telt de ontwikkelingen voor de komende jaren in de Nederlandse Erfgoedzorg. Erfgoed telt is een uitwerking van de beleidsbrief Cultuur in een open samenleving. Daarin wordt gesproken over het belang van cultuur en erfgoed om onze veranderende samenleving en leefomgeving leefbaar, gezond en herkenbaar te houden. *Erfgoed laat zien waar we vandaan komen, wat ons heden is en hoe we ons ontwikkelen. Erfgoed is een mooi voorbeeld van hoe cultuur een verbindende kracht in*

onze samenleving kan zijn en deze mede vorm geeft. Erfgoed heeft intrinsieke waarde, eigen kracht en schoonheid, en vertelt ons verhalen. Erfgoed speelt een essentiële rol bij het kwalitatief vormgeven van de actuele opgaven vanwege de traditie van vernuft, creativiteit, karakter en kwaliteit die het erfgoed laat zien. Cultureel Erfgoed zorgt voor een omgeving met karakter.
De nadruk in de beleidsbrief ligt op instandhouding en herbestemming, de leefomgeving en de verbindende kracht van erfgoed. Er is € 325 miljoen extra beschikbaar. Er wordt aandacht besteed aan de zichtbaarheid van religieus erfgoed, agrarische-, groene-, en archeologische monumenten. Een ander thema zijn de op stapel staande ruimtelijke opgaven in een veranderende leefomgeving, zoals energietransitie, klimaatadaptatie, bereikbaarheid en de bouw van nieuwe woningen. Verder is er aandacht voor de toegankelijkheid van monumenten, voor immaterieel erfgoed en de rol van vrijwilligers. Ten slotte wordt de fiscale aftrek voor het onderhoud aan rijksmonumentenpanden per 1 januari 2019 omgezet in een subsidieregeling.

Faro programma

Het Europese Verdrag van Faro benadrukt de maatschappelijke en verbindende waarde van erfgoed en het belang van deelname door de samenleving. In nauwe samenwerking met erfgoedorganisaties onderzoekt de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) daarom de komende jaren hoe burgerinitiatief en -participatie het beste kunnen worden gestimuleerd en gefaciliteerd. De erfgoedgemeenschap en erfgoedparticipatie staan hierbij centraal. Het Verdrag van Faro benoemt een beweging in de erfgoedsector die steeds sterker wordt: cultureel erfgoed als middel om maatschappelijke doelen te verwezenlijken. Het kabinet heeft in de brief Cultuur in een open samenleving aangekondigd een onderzoek naar de ratificatie van het Faro-verdrag te starten. Uitgangspunt van dit verdrag van de Raad van Europa is de sociale waarde van erfgoed. Het kabinet laat een inventarisatie maken van voorbeelden van de Faro-werkwijze en ondersteunt projecten waarbij de maatschappelijke deelname aan erfgoed centraal staat. Er is een Faro programma opgezet en er zijn subsidiemiddelen bij het Fonds voor Cultuurparticipatie beschikbaar voor het ontwikkelen van tools en methoden die erfgoedparticipatie moeten gaan bevorderen.

De Provincie

Rol: De provincie is onder andere verantwoordelijk voor restauratiesubsidies en het toezicht op de gemeentelijke monumententaken.

Het beleidskader

De provincie Utrecht speelt een belangrijke rol bij het beschermen van cultureel erfgoed. De Omgevingsverordening Provincie Utrecht is daarbij het belangrijkste instrument. Deze bevat instructieregels voor gemeenten over de cultuurhistorische hoofdstructuur en het UNESCO Werelderfgoed. De cultuurhistorische waardenkaart geeft de meest recente erfgoedinformatie over historische bouwkunst, historische stedenbouw, historische geografie (lijnen en vlakken), historische groenstructuren, historische zichtrelaties, archeologische monumenten en indicatieve archeologische waarden. Het provinciaal belang is beperkt tot het landelijk gebied, waar de provincie haar belangrijkste taak heeft. De bewoners van Houten hechten ook veel waarde aan de kwaliteiten van de natuurlijke leefomgeving en het buitengebied, de provincie is hierin een belangrijke partner.

Het beleidsprogramma

De nota 'VOOR JONG & ALTIJD' omvat het meest recente cultuur- en erfgoedprogramma voor de Provincie Utrecht (2020-2023). Het hoofddoel van het cultuur- en erfgoedbeleid van de provincie Utrecht is: Bijdragen aan de toegankelijkheid van cultuur en de instandhouding van waardevol erfgoed, zodat bewoners en bezoekers van de provincie Utrecht hiervan kunnen leren en genieten. Hiermee zet de Provincie in op 2 beleidsdoelen:

- Versterken van de culturele infrastructuur
- Behouden, benutten en beleven van cultureel erfgoed

De Gemeentelijke Overheid

Rol: De gemeente is bevoegd gezag en onder andere verantwoordelijk voor vergunningverlening, toezicht en handhaving op het gebied van archeologie en monumentenzorg. De gemeente is de belangrijkste speler als het gaat om de ruimtelijke verankering en bescherming van het cultureel erfgoed.

Wettelijke taken:

- De gemeente is op grond van de Wabo (Wet Algemene Bepalingen Omgevingsrecht) het bevoegd gezag voor het verlenen van alle monumentenvergunningen voor gebouwd erfgoed (rijks-, provinciaal en gemeentelijk), beschermde historische buitenplaatsen en voor archeologisch erfgoed (voor zover niet rijksbeschermd).
- De gemeente is op grond van de Erfgoedwet gehouden een deskundige adviescommissie op het gebied van erfgoed in te stellen;
- De gemeente is op grond van de Erfgoedwet gehouden voor haar van rijkswege aangewezen beschermde stads- en dorpsgezichten een beschermend bestemmingsplan in te stellen.
- De gemeente is op grond van het Besluit ruimtelijke ordening bij al haar ruimtelijke planvorming gehouden een analyse te maken van het aanwezige erfgoed op en in de bodem en gemotiveerd aan te geven hoe hiermee in ruimtelijk opzicht zal worden omgegaan.

<u>Bijbehorende uitvoeringsprocedures:</u>

Wabo procedures omgevingsvergunningen;

-De reguliere voorbereidingsprocedure van 8 weken voor de beoordeling van een minder ingrijpende wijziging van een monument (activiteit monument i.k.v. wabo), waarbij ook de gemeentelijke monumentencommissie geraadpleegd moet worden;

-De uitgebreide voorbereidingsprocedure van 26 weken voor de beoordeling van een ingrijpende wijziging van een rijksmonument (activiteit monument i.k.v. wabo), waarbij de gemeentelijke monumentencommissie, de RCE en bij situering buiten de bebouwde kom ook de provincie gehoord moeten worden;

- De gehele onderzoekscyclus in de archeologie is gestandaardiseerd en vastgelegd in de KNA-norm, die een wettelijk bindende status heeft. In dat proces is de gemeente verantwoordelijk voor de beoordeling van de onderzoeksaanpak (Programma van Eisen) en bij het nemen van beslissingen over de maatregelen die nodig zijn voor het behoud van de in het vooronderzoek aangetroffen waarden;

- Het begeleiden van amateurgroepen bij archeologische opgravingen;

- Toetsing van bouwplannen en ruimtelijke ontwikkelingen aan de beschermende bestemmingsplannen;

-Toezicht en handhaving, zoals deelname aan bouwvergaderingen van (grote) restauraties.

Het vigerend beleid van de gemeente Houten

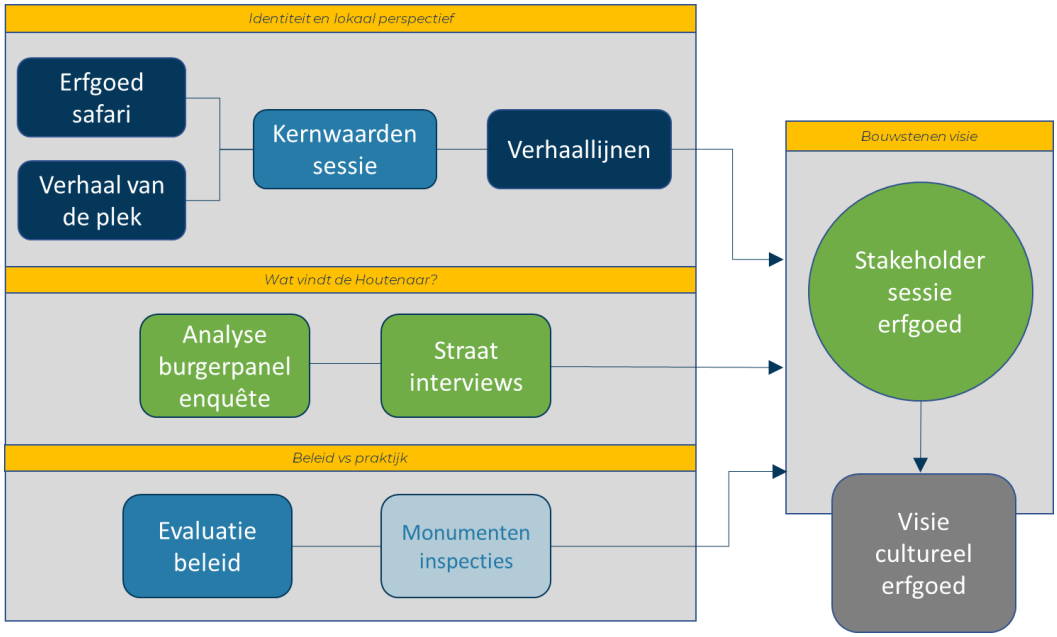
Deze erfgoedvisie is de opvolger van de nota ‘Gekoesterd Erfgoed, integrale beleidsnota op het gebied van bovengrondse en ondergrondse monumentenzorg, 2004). De gemeente Houten heeft haar wettelijke taken uitgewerkt en vastgelegd in de onderstaande beleidsinstrumenten. Deze wettelijke taken volgen uit de Erfgoedwet, de Wet op de ruimtelijke ordening (Wro) en de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo). De laatste twee wetten zullen naar verwachting begin 2023 opgaan in de nieuwe Omgevingswet. Dan zal het takenpakket van de gemeente op het gebied van erfgoed uitbreiden.

- Archeologiebeleid (2007) en de Archeologische Maatregelenkaart
- Cultuurhistorische inventarisatiekaart
- Erfgoedverordening
- Erfgoedcommissie
- Gemeentelijke monumentenlijst en de Lijst Bomen Bijzondere Waarden

Bijlage 4) Procesverantwoording participatieproces

Voor de totstandkoming van deze erfgoed is een zorgvuldig participatieproces doorlopen. Erfgoed is van iedereen en daarom hebben we aan de bewoners en organisaties gevraagd hoe zij het cultureel erfgoed ervaren, wat zij belangrijk vinden en hoe ze vinden dat de gemeente daarmee om zou moeten gaan. Zo zorgen we er voor dat de visie aansluit bij de praktijk en behoeften van de inwoners, ondernemers en verenigingen van Houten.

Het participatieproces is in onderstaande figuur schematisch weergegeven. In deze bijlage staat het proces stap voor stap omschreven en zijn de verkregen inzichten opgenomen. e aandachtspunten, behoeften en wensen uit het participatieproces vormen de bouwstenen van deze Erfgoedvisie en de bijbehorende Erfgoedagenda.



Erfgoedsafari en Verhaal van Houten
De aftrap van het proces om te komen tot een visie voor het cultureel erfgoed begon met een Erfgoedsafari op de fiets. Het kernteam van The Missing Link heeft kennis gemaakt met het lokale perspectief op het erfgoed van de gemeente door kennis te maken met de klankbordgroepleden op een voor hun karakteristieke plek. Zo werden die dag het Oude Dorp, de Brink van Schalkwijk, de Kasteeltuin van Jonkheer Ram, Landgoed Wickenburgh en Fort Honswijk bezocht en hoorden we wat de leden van de erfgoedverenigingen en -stichtingen bezig houdt in het erfgoedveld.









Boven: Kasteeltuin van Jonkheer Ram; Fort Honswijk;
Onder: Cultuurlandschap Eiland van Schalkwijk vanaf de Lekdijk; duiventoren van landgoed Wickenburgh

Kernwaardensessie en verhaallijnen
Tijdens een eerste bijeenkomst met de klankbordgroep en ambtenaren van de gemeentelijke organisatie uit verschillende sectoren gingen we in gesprek over de onderscheidende thema's die de gemeente Houten karakteriseren en de gemeente als geheel verbinden. Aan de hand van het verhaal van de gemeente Houten, een vogelvlucht door de ontstaansgeschiedenis, werd gesproken over de onderscheidende kernwaarden van de gemeente. Tijdens deze bijeenkomst zijn er thema's en waarden naar voren gekomen die door de participanten als belangrijk zijn aangemerkt:

1) De plek als onderdeel van een groot netwerk (militair, goederen en mensen)
2) Landschap als drager van ontwikkelingen

Die thema's vormen de basis voor de verhaallijnen, zie hoofdstuk 2.
Tijdens de bijeenkomst is ook is het belang van het integreren van erfgoed in ruimtelijke en maatschappelijke opgaven benoemd en de koppelkansen met andere beleidsvelden in de toekomst.



Gezamenlijk de kernwaarden bepalen zorgt voor een herkenbaar en gedragen verhaal.

Wat vindt de inwoner van Houten?

In 2017 is middels een burgerpanelenquête een onderzoek uitgevoerd naar de identiteit en het imago van de gemeente Houten. Hoewel de resultaten uit 2017 dateren, bleken deze nog steeds relevant om als basis te dienen. De resultaten van deze enquête hebben we geanalyseerd. De ruim 900 respondenten uit allerlei leeftijdscategorieën beantwoorden vragen over de beleving van hun leefomgeving, welke plekken zij graag bezoeken en karakteristiek vinden.



Kenmerkende landmarks van de gemeente Houten.
Bron: Burgerpanel onderzoek Identiteit en imago gemeente Houten

Als onderscheidende kwaliteiten voor de identiteit van Houten werden benoemd: groen, rustig, veilig, woonplek, fietsstad, buitengebied en kernen. Daarentegen gaven de respondenten aan de recreatiemogelijkheden, het aanbod van horeca en culturele voorzieningen en zichtbare historie niet aantrekkelijk te vinden. Geliefde plekken in de gemeente Houten zijn het Oude Dorp, speelbos Nieuw Wulven en het Eiland van Schalkwijk om te fietsen en wandelen. Daarnaast werd uitvoerig ingegaan op kennis van en interesse in de historie van Houten. De geschiedenis van de gemeente Houten bleek relatief onbekend, omdat deze vaak niet erg zichtbaar is. Men gaf echter wel aan hier interesse in te hebben. Bovendien mag de historie volgens de respondenten meer in de schijnwerpers worden gezet.



Sterke punten van Houten die meer in de schijnwerpers zouden mogen staan.
Bron: Burgerpanel onderzoek Identiteit en imago gemeente Houten

Aanvullend op de burgerpanelenquête hebben we straatinterviews gehouden bij speelbos Nieuw Wulven, het Oude Dorp en op Fort Honswijk tijdens Open Monumentendag, waarbij de focus lag op het interviewen van gezinnen, jongeren en inwoners onder de 60 jaar. Deze doelgroep is van belang voor het onderzoek maar minder goed vertegenwoordigd tijdens de stakeholdersessies. Het doel van de straatinterviews was om na te gaan of de uitkomsten van de burgerpanelenquête nog actueel waren en verdiepende vragen te stellen waarom men iets vindt. We vroegen waarom mensen welke plekken bezoeken, wat ze missen in hun gemeente, hoe ze (graag) in aanraking met erfgoed komen en hoe ze erfgoed(locaties) willen beleven.

Inwoner Houten over het Oude Dorp: “Het is prachtig, heeft karakter en is gezellig”.

In de interviews onderzochten we ook of corona nog invloed had gehad op de beleving van hun leefomgeving en de recreatiemogelijkheden. Door corona zijn de respondenten hun (directe) woonomgeving anders gaan beleven en naar andere vrijetijdsbesteding en recreatiemogelijkheden gaan zoeken.

“Koppel het erfgoed aan thema’s van nu. Maak het verhaal onderdeel van reflectie met de jeugd.”

Uit de gesprekken bleek dat het bestaande recreatienetwerk erg gewaardeerd en goed gebruikt wordt door inwoners en bezoekers van de gemeente. De respondenten zien een betere koppeling van dit recreatienetwerk met erfgoedlocaties als kans om het bereik van erfgoed(locaties) te vergroten naar een bredere doelgroep, zeker als dit gecombineerd wordt met cultuur. De respondenten geven daarnaast aan het van belang te vinden dat jonge generaties in aanraking komen met cultuur en historie. Educatie biedt kansen aan jonge mensen het erfgoed in hun eigen leefomgeving te koppelen aan actuele thema’s, waardoor dit meer betekenis krijgt.

“Met een verhalenroute in een app kan je zelf bepalen wanneer en hoe lang je willen wandelen”

Toegankelijkheid is ook belangrijk, veel locaties zijn privaat of gesloten, waardoor mensen zich niet welkom en verbonden voelen met de plek. Daarnaast gaf men aan dat het belangrijk is dat er iets te doen is op de erfgoedlocatie. Maak een bezoek aantrekkelijk door activiteiten, (culturele) programmering, (minimale) faciliteiten, horeca of speelplekken, zodat mensen de plek bezoeken en op deze wijze in aanraking komen met de erfgoedlocaties. Terplekke kan het verhaal en de betekenis van het erfgoed onder de aandacht worden gebracht door dit te koppelen aan een activiteit of een aantrekkelijke en eigentijdse vorm van (digitale) erfgoedbeleving.

“ Ik zou het leuk vinden als er een app met Augmented Reality om zo te zien hoe de stad er vroeger uitzag en wat er is veranderd” (inwoner Houten 13 jaar)

Evaluatie beleid
In twee bijeenkomsten hebben we het huidige beleid en de uitvoering in de praktijk geëvalueerd. Allereerst hebben we dit gedaan met de klankbordgroep, monumenteigenaren en ontwerpers om een beeld te krijgen van de manier waarop de stakeholders buiten het gemeente het huidige beleid ervaren, wat dit in de praktijk betekent en waar behoefte aan is bij het opstellen van een nieuwe Erfgoedvisie.
De aanwezigheid van de Erfgoedcommissie en integrale benadering van de commissie ten aanzien van plannen en hun omgeving wordt erg gewaardeerd. De aanwezigen gaven verder aan dat ze het belangrijk vinden dat de gemeente de maatschappelijke verantwoordelijkheid neemt om het erfgoed te behouden voor de toekomst.
Er is behoefte aan een visie met een lange termijn perspectief op behoud en gebruik van monumenten. Duidelijke richtlijnen en kaders zorgen ervoor dat spelregels vooraf helder zijn. Daarnaast is er behoefte aan meer dialoog tijdens de procedure om tot een omgevingsvergunning te komen, in plaats van een louter toetsende rol van de Erfgoedcommissie. De monumenteigenaren geven aan de waardering van de gemeente voor de kwaliteit, inzet en investeringen voor het behoud van het erfgoed te missen.

Ook in de interne evaluatie met de medewerkers van cultuurhistorie en de Erfgoedcommissie kwam de behoefte aan heldere kaders naar voren, waarin ook de wens voor een meer contextgerichte benadering en bescherming een plek kan krijgen. Er is behoefte aan meer draagvlak voor erfgoed, zodat het in een eerder stadium van de planvorming als gelijkwaardig mee gewogen wordt in de integrale belangenafweging. Zo kunnen zowel de medewerkers als de Erfgoedcommissie een meer adviserende, dan louter toetsende rol krijgen. De ambtelijke organisatie heeft behoefte aan meer capaciteit, kennis en middelen om haar taken goed uit te voeren.

Stakeholderbijeenkomst Erfgoed
Tijdens bijeenkomst, waar een brede afspiegeling van de gemeente Houten uitgenodigd was, zijn de bouwstenen en accenten voor de erfgoedvisie bepaald. Vertegenwoordigers van erfgoedstichtingen en -verenigingen, vrijwilligers, monumenteigenaren, de VVV, ondernemers, commissie/raadsleden, inwoners van verschillende kernen en medewerkers van de gemeente Houten gingen in enkele ronden met elkaar in gesprek over verschillende onderwerpen. De prioriteiten van de Erfgoedvisie werden besproken en in rondetafelgesprekken werden de mogelijkheden verkend om het erfgoed meer onderdeel te maken van de leefomgeving. Ook werden koppelkansen voor het gebruiken en benutten van erfgoed onderzocht met de aanwezigen. Het verslag van de bijeenkomst is opgenomen in bijlage 5, hieronder worden de belangrijkste conclusies weergegeven.

Tijdens de sessie is inzicht gegeven in wat er nodig is om de visie te kunnen vertalen naar praktische uitvoering voor erfgoedinitiatieven, monumenteigenaren, inwoners en ondernemers. Hiervoor is echter wel voldoende capaciteit en kennis bij de gemeente nodig om de benodigde verantwoordelijkheid en betrokkenheid bij het erfgoed te kunnen tonen.

Behoud, bescherming en gebruik
Naast het de behoefte aan het opstellen van heldere regels, is er een roep om handhaving en aandacht voor welstand om te zorgen dat erfgoed in haar context goed geborgd blijft voor de toekomst. Het gaat hierbij zowel om het beschermen van de verschillende dorpskernen binnen de gemeente als landschappelijke elementen zoals boomgaarden, verkavelingspatronen en schootsvelden. Dit werd door de deelnemers nogmaals onderstreept door hoge prioriteit te geven aan het onderwerp ‘Gebiedsontwikkeling mét erfgoed’ met aandacht voor sturen aan de voorkant

van het proces. De deelnemers sporen de gemeente aan hen bij dit proces te betrekken en hun lokale kennis en expertise te benutten.

Het erfgoed is van iedereen
Er moet meer duidelijkheid komen over wat waarde heeft en waarom. Op welke manier draagt het erfgoed bij aan het verhaal, de identiteit van de plek, en welke ruimte is er voor toekomstbestendig gebruik en ontwikkeling. Het erfgoed mag ook meer uitgelicht worden om het verhaal en de betekenis van een plek tot leven te wekken, door middel van erfgoedbeleving (zoals informatie via QR-codes, folders/borden, routes of tentoonstellingen in de openbare ruimte).

Beleving en educatie
Er is behoefte aan een helder 'verhaal van Houten' om eenduidig te communiceren en op een laagdrempelige manier te vertellen is op verschillende manieren, bijvoorbeeld via tentoonstellingen in de openbare ruimte, op een centrale plek als een Houtens museum of tijdens activiteiten op erfgoedlocaties en scholen. Het betrekken en enthousiasmeren van de jeugd (en hun ouders) is belangrijk voor het borgen van ons erfgoed voor de toekomst.

Gemeente als verbinder
Er is behoefte aan een verbindende rol voor de gemeente. Zorg voor capaciteit en een aanspreekpunt voor Rijksmonumenten, initiatieven en vragen. Verbindt stakeholders, initiatieven, geef advies en organiseer bijeenkomsten voor vrijwilligers en monumenteneigenaren om kennis uit te wisselen.

Koppelkansen recreatie en erfgoedbeleving
Het meest gekozen onderwerp voor de erfgoedvisie is het investeren in de koppelkansen tussen recreatie en erfgoedbeleving. Het goede wandel- en fietsnetwerken in de gemeente kan beter worden verbonden met de erfgoedlocaties. Het beter en op een aantrekkelijke manier beleefbaar maken van het aanwezige erfgoed, hun betekenis en verhalen, versterkt de identiteit van Houten. Kansen voor beleving van erfgoed, natuurwaarden en recreatie gaan hier hand in hand.

Monumenteninspecties
De Monumentenwacht Utrecht heeft middels een steekproef de onderhoudstoestand van 80 gemeentelijke monumenten en groene elementen binnen de gemeente Houten in beeld gebracht. Uit de inspecties komt naar voren dat maar een beperkt aandeel van het gemeentelijke monumentenbestand tot de categorie 'matig' en 'slecht' behoort. Wel lijkt het erop dat een matige tot slechte staat van onderhoud regelmatig samengaat met het ontbreken van een bestendige gebruiksfunctie of leegstand van een object. Aandachtspunten zijn de objecten waar onderhoud als minder urgent wordt ervaren, zoals objecten die hun functie verloren hebben: bijgebouwen (bijv. bakhuizen/schuren), bruggen, graven en grafmonumenten. Binnen de opgenomen selectie van monumenten is wel een sterke positieve ontwikkeling te zien ten opzichte van 2015. Vermoedelijk maakt de gunstige locatie nabij Utrecht het waard voor eigenaren om te investeren in de objecten. Wel vraagt de groep objecten met onderhoudsachterstand/restauratie op grond van de resultaten uit de 0-meting en 1-meting onverminderd de aandacht. De Instandhoudingsplicht Rijksmonumenten in de Erfgoedwet geeft de gemeente de mogelijkheid om te handhaven voor de gemeentelijke monumenten. Dit kan voorkomen dat eigenaren hun monumenten opzettelijk verwaarlozen om uiteindelijk een sloopvergunning aan te vragen.

Bijlage 5) Verslagen participatieproces

De verslagen van de participatieprocessen zijn hieronder integraal opgenomen.

- Kernwaardensessie
  Verslag bijeenkomst Visie cultureel erfgoed – Kernwaardensessie 8 juli 2021, Gemeente Houten Brede stakeholdersessie Erfgoed
- Stakeholdersessie
  Sessie Erfgoed nu en in de Toekomst, Houten, 14 oktober 2021

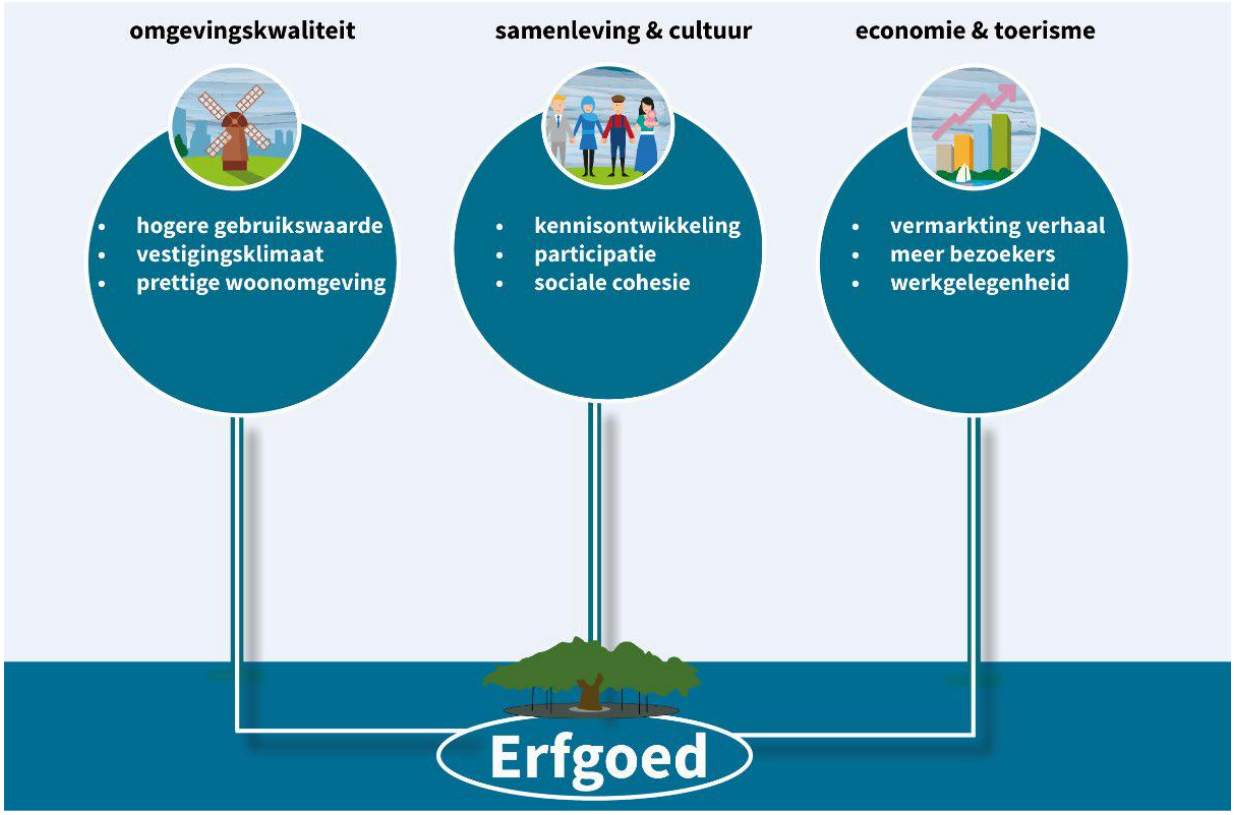
Verslag bijeenkomst Visie cultureel erfgoed – Kernwaardensessie 8 juli 2021, Gemeente Houten

Inleiding

De gemeente Houten is een proces gestart om de Visie cultureel erfgoed uit 2004 te actualiseren. In deze visie zal op hoofdlijnen worden vastgelegd hoe de gemeente Houten in de toekomst wil omgaan met haar cultureel erfgoed. Adviesbureau The Missing Link begeleidt de gemeente hierbij.

Het ambitieniveau hoe de gemeente Houten om moet en wil gaan met archeologie en gebouwd rijks monumentaal erfgoed is grotendeels vastgelegd in de Erfgoedwet. Daarnaast heeft de provincie een belangrijke monitorende en sturende rol als het gaat om hoe gemeenten omgaan met (al hun) cultureel erfgoed en specifiek als het gaat om erfgoed met een provinciaal belang. De gemeentelijke Monumentencommissie adviseert over al het gemeentelijke gebouwde erfgoed. Hoewel hiermee voor een groot deel vastligt hoe de gemeente Houten om moet gaan met haar cultureel erfgoed, zijn er nog zeker mogelijkheden om de overgebleven ruimte in te vullen. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om keuzes bij het aanwijzen van gemeentelijke monumenten, het meer of minder aandacht besteden aan landschappelijk erfgoed, het meer of minder betrekken van en communiceren met publiek over ons erfgoed. Met deze visie wordt het ambitieniveau bepaald waarmee gemeente Houten 'haar ruimte' gaat invullen.

Er is behoefte aan een overkoepelend beleidsdocument dat inzicht geeft in de manier waarop de gemeente in de toekomst met haar erfgoed om wil gaan. Het erfgoed kan gekoppeld worden aan bredere maatschappelijke opgaven en op die manier bijdragen aan een aantrekkelijke omgeving om te wonen, werken en recreëren. Onderstaande figuur geeft weer hoe de verbinding tussen erfgoed en maatschappelijke doelstellingen eruit kan zien.



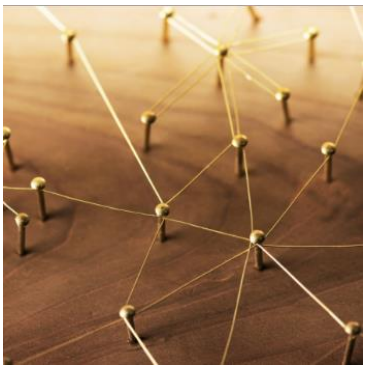
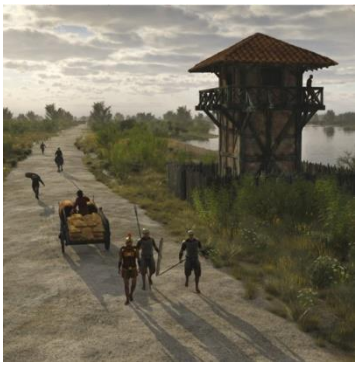
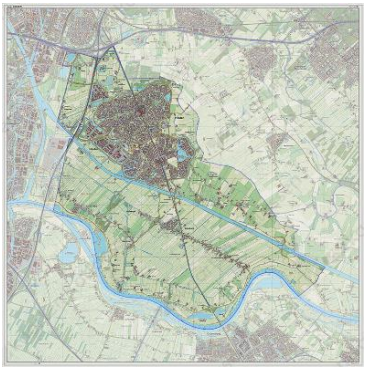
De gemeente hecht daarom ook belang aan het betrekken van diverse stakeholders uit de samenleving. De gemeente heeft daarom een klankbordgroep samengesteld die een afspiegeling van de erfgoedverenigingen en verschillende kernen vertegenwoordigen. De klankbordgroep wordt op diverse momenten in het proces betrokken om input te leveren om de erfgoedvisie te laten aansluiten bij de behoeften en belevingswereld van de samenleving van de gemeente Houten.

Kernwaardensessie

Op 8 juli heeft een sessie onder leiding van The Missing Link plaatsgevonden met afgevaardigden van betrokken beleidsvelden van de gemeente (cultuurhistorie, recreatie, landschap, ruimtelijke ontwikkeling en cultuur) en enkele leden van de klankbordgroep. Eerst is het 'verhaal van Houten' gepresenteerd. Dit betreft een kort chronologisch en thematisch overzicht van de ontstaansgeschiedenis van de gemeente met daarin verwerkt de belangrijkste gebeurtenissen, erfgoed- en culturele elementen, verhalen en landschappen: de biografie van de gemeente.

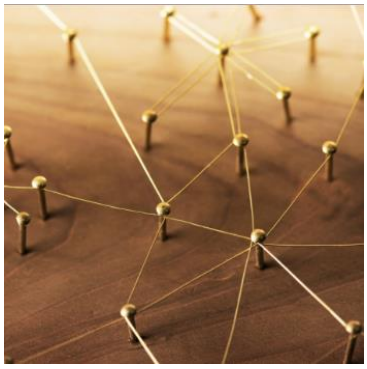
Vervolgens hebben de deelnemers aan de hand van een kaartspel in 2 groepen nagedacht over waar het accent moet liggen in het verhaal van Houten.

Groep 1

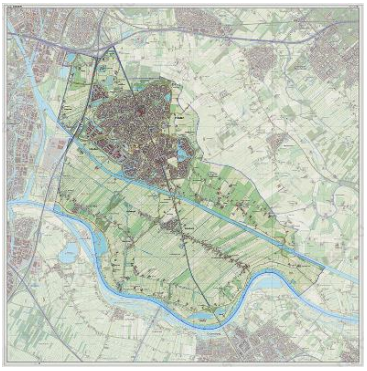




De afbeelding met de pinnen en lijnen staat voor deze groep voor **verbinding**. Het verbeeldt de wens om alle **kernen** van de gemeente Houten te betrekken in de visie. Daarnaast staat het voor verbinding: Houten als plek van **transitie**. Het komen en gaan van mensen en middelen kenmerkt deze plek sinds de oudheid tot aan onze tijd. Deze dynamiek wordt ook verbeeldt door de afbeelding van de Romeinse weg. Het verbeeldt de Limes en de grote economische ontwikkeling die daarmee gepaard ging. De landkaart is gekozen, omdat dit illustreert hoe bepalend het **water** is geweest voor de **vorming** en **gebruik** van het **landschap** door de eeuwen heen. Van de strijd tegen het water tot het nut voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de fruitteelt.

Groep 2







Bij deze groep staat de linker afbeelding voor het **netwerk** dat de **mensen**, de **kernen** en (historische) **landschappen** verbindt. De lokale, nationale en internationale verbindingen in de vorm van wegen, Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Limes. De plattegrond van de gemeente Houten toont het **contrast** van de jonge **verstedelijking** van Houten en de eeuwenoude **verkaveling** van Schalkwijk en 't Goy. Maar ook de doorsnijding van het gebied door kanaal en spoor en de tweedeling die daardoor ontstaat.
De ets staat voor het Oude Dorp, een stukje **tastbare geschiedenis**. Een actueel thema, hoe gaan we om met het behoud van onze historische kern in het Houten van nu en de toekomst.

Conclusie
Wat opvalt, is dat er tijdens deze sessie steeds drie elementen terugkomen, namelijk:

- het landschap als waardevolle drager voor ontwikkelingen
- de plek als onderdeel van een groot netwerk (mensen, goederen, militair)
- het contrast tussen de 2 'zielen' in het gebied; de historische kernen (het landelijke) en de VINEX-wijken (het stedelijke)

Daarnaast werd door de aanwezigen meermaals benoemd: Zet in op het verhaal, maak het verhaal aantrekkelijk en beleefbaar, dan groeit de interesse en voelen mensen zich verbonden bij de plek. In het Oude Dorp is hier veel aandacht voor, maar dit is ook van belang voor andere plekken in de gemeente van de groeikernen (VINEX) tot het buitengebied, vanwege het (ver)binden van nieuwe bewoners.

Vervolg
Op basis van de kernwaarden zullen we verhaallijnen opstellen die de essentie van het verhaal, de identiteit van de plek, verwoorden. Een verhaallijn is een concept waarmee de geschiedenis wordt gebruikt om de toekomst vorm te geven. Omdat verhaallijnen actueel zijn, kunnen ze richting geven aan te maken beleidskeuzes.
Deze verhaallijnen vormen de kapstok voor de erfgoedvisie en bieden perspectief om de toekomst mee vorm te geven. Deze basis biedt een heldere en aansprekende structuur om in de volgende processtappen te laden met concrete verhalen, projecten en programma's in relatie tot het erfgoed in de gemeente.

Door de koppelkansen met andere beleidsvelden te zoeken wordt de maatschappelijke meerwaarde van erfgoed zichtbaar en werken we intern en extern aan draagvlak voor de nieuwe Erfgoedvisie.

Stakeholdersessie

Sessie Erfgoed nu en in de Toekomst

Houten, 14 oktober 2021



Inhoud

Inhoud **52**

Inleiding **53**

Bijeenkomst **54**

1.1 Beoogde opbrengst 54
1.2 Aanwezigen 54
1.3 Inleiding bijeenkomst 55
1.4 Verhaallijnen 55
1.5 Gesprekstafels 56
1.5.1 Gespreksthema's 56

Uitkomsten gesprekstafels **57**

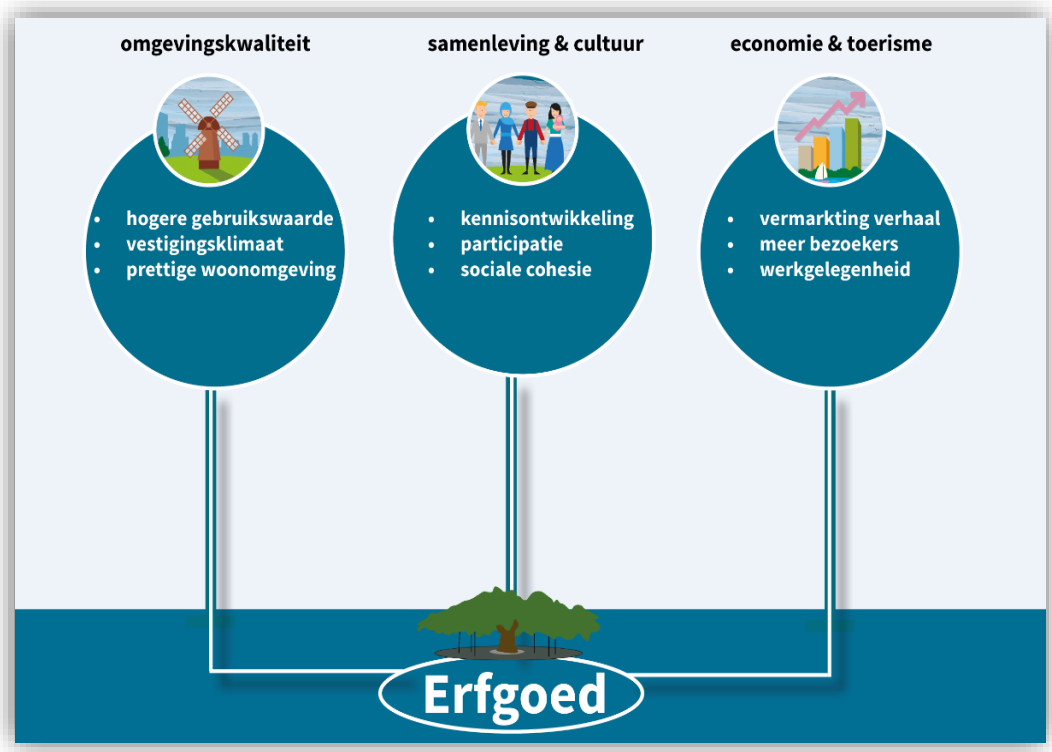
Conclusies **67**

Vooruitblik **69**

Inleiding

Het huidige beleid (2004) is gedateerd en aan herijking toe. Er zijn veel nieuwe ontwikkelingen in het erfgoedveld en ruimtelijke ordening. De nieuwe visie zal richtinggevend zijn voor hoe de gemeente Houten in de toekomst wil omgaan met haar cultureel erfgoed. Om dit te kunnen bepalen hebben we aan de bewoners en organisaties gevraagd hoe zij het cultureel erfgoed ervaren, wat zij belangrijk vinden en hoe ze vinden dat de gemeente daarmee om zou moeten gaan. Op deze manier kan de visie handvatten bieden en aansluiten bij praktijk en behoeften van de inwoners, ondernemers en verenigingen van Houten.

Wij willen graag dat een Erfgoedvisie kan fungeren als kompas. Een visie kan houvast en inspiratie bieden voor de wijze waarop erfgoed een bijdrage kan leveren aan de maatschappelijke opgaven waar de gemeente Houten voor staat. En op die manier bijdragen aan een aantrekkelijke omgeving om te wonen, werken en recreëren.



De gemeente hecht daarom ook belang aan het betrekken van diverse stakeholders uit de samenleving. Om te komen tot een visie is op 14 oktober een interactieve bijeenkomst georganiseerd, waarbij we met de aanwezigen in gesprek zijn gegaan met als doel de erfgoedvisie te laten aansluiten bij de behoeften en belevingswereld van de samenleving van de gemeente Houten. Adviesbureau The Missing Link begeleidt de gemeente bij het opstellen van de visie en het participatietraject.

Bijeenkomst

Beoogde opbrengst

- Samen bepalen welke accenten de erfgoedvisie krijgt.
- Inzicht krijgen of de stakeholders zich kunnen vinden in de twee gepresenteerde verhaallijnen voor Houten.
- Inzicht krijgen in de bevindingen en wensen voor de toekomst van het erfgoed van de gemeente Houten; wat is belangrijk en welke onderdelen hebben prioriteit?
- Inzicht krijgen in wat er nodig is om de visie te kunnen vertalen naar praktische uitvoering voor erfgoedinitiatieven, monumenteigenaren, inwoners, etc.

Aanwezigen

De gemeente had een brede afspiegeling van de gemeente Houten uitgenodigd voor deze bijeenkomst. De deelnemers aan de bijeenkomst waren vertegenwoordigers van erfgoedstichtingen en -verenigingen, vrijwilligers, monumenteigenaren, de VVV, ondernemers, commissie/raadsleden en inwoners van verschillende kernen.
Daarnaast waren enkele medewerkers van de gemeente Houten aanwezig, betrokken bij cultuurhistorie. Een lijst van de aanwezigen is opgenomen in de bijlage.



Sfeerimpressie van het plenaire onderdeel van de bijeenkomst in de Raadszaal

Inleiding bijeenkomst

Na een kort welkomstwoord van wethouder Sander Bos en beleidsmedewerker Cultuurhistorie Gerco Wicherson, lichtte The Missing Link het proces toe dat tot nu toe doorlopen is om de visie op cultureel erfgoed richting te geven. De informatie en inzichten vormen de basis voor de bijeenkomst.

Verhaallijnen

In het eerste deel van de bijeenkomst presenteerde The Missing Link twee verhaallijnen voor Houten. In een eerdere bijeenkomst is op basis van het verhaal van de ontstaansgeschiedenis van Houten en de onderscheidende kernwaarden van de gemeente Houten door de tijd heen kwamen twee thema's duidelijk naar voren:

De plek als onderdeel van een groot netwerk (militair, goederen en mensen)
De gemeente Houten is altijd een plek van transitie geweest. Het komen en gaan van mensen en goederen is karakteristiek voor dit gebied door de eeuwen heen. Strategisch gelegen in de nabijheid van Utrecht en goed verbonden via water, weg en spoor.

Landschap als drager van ontwikkelingen
Water en het gebruik door de mens heeft het landschap van Houten gevormd.

De structuur van het landschap en de relicten uit het verleden vormen de basis

voor toekomstige ontwikkelingen.

Verhaallijnen bieden een kader dat het verleden, heden en de toekomst samenbrengt. Een verhaal zorgt voor ordening en geeft betekenis aan de gebeurtenissen Door verhaallijnen te gebruikten zorgen we voor een herkenbaar en toegankelijk verhaal, waar mensen zich makkelijk mee kunnen identificeren. Een verhaallijn zorgt dus ook voor verbinding, want als je het verhaal samen deelt dan schept dit een band. De verhaallijnen verbeelden op deze manier de identiteit van de gemeente. Het is een middel om de gedeelde geschiedenis uit te dragen en in te zetten voor toekomstige ontwikkelingen.

De algemene reactie was dat de verhaallijnen de verschillende karakteristieken en tijdslagen van de gemeente Houten als geheel overbrengen en een herkenbaar beeld neerzetten van de gemeente Houten. Aangezien alle gebeurtenissen uit het verleden verband met elkaar hebben, rees de vraag of er wel twee verhaallijnen nodig zijn. The Missing Link heeft hier in de uitwerking voor gekozen, omdat het twee verschillende thema's weergeven die uit de bijeenkomst met de stakeholders naar voren kwam. Het gebruiken van twee verhaallijnen biedt meer mogelijkheden en aanknopingspunten om te sturen op toekomstige ontwikkelingen. Het is bijvoorbeeld goed dat het landschap op deze manier meer onder de aandacht wordt gebracht. Door het kiezen voor twee verhaallijnen wordt de relatie tussen het landschap als drager en de gebouwde omgeving

extra benadrukt. Dit biedt kansen voor het versterken van deze kwaliteiten en de onderlinge samenhang.
Daarnaast kwam de vraag naar boven: “Wat is de ziel van Houten als (woon)plaats?” Dit identiteitsvraagstuk, zeker met betrekking tot het Oude Dorp, zien we ook terug in de gesprekstafels die volgen in de tweede helft van de sessie.

Gesprekstafels

Met de verhaallijnen in het achterhoofd dook de groep de diepte in door middel van drie gesprekstafels met ieder een hoofdvraag, passend bij de aanwezige stakeholders en onderwerpen voor de visie. In drie rondes kregen de deelnemers de kans om input en ervaringen te delen. Daarnaast was er een wensen- en ideeënwand om aanvullende onderwerpen aan te kaarten die niet ter sprake kwamen tijdens de drie rondes.

Gespreksthema	Verdiepende vraag
Erfgoed is van ons allemaal!	Hoe kunnen we zorgen dat het erfgoed meer onderdeel wordt van de leefomgeving?
Samen op zoek naar kansen voor het erfgoed	Koppelen van kansen voor gebruik en benutten van het cultureel erfgoed.
Onderwerpen visie, wensen en ideeën	Wat mag er absoluut niet ontbreken in de visie? Welke plek verdient meer aandacht?

Gespreksthema’s

In het gesprek bij de gesprekstafels is het belangrijk om alle facetten van erfgoed te betrekken. Als wij het hebben over erfgoed hebben wij het niet alleen over monumenten, maar de volgende verschillende onderwerpen:



Uitkomsten gesprekstafels

De deelnemers kwamen met veel verschillende en diverse suggesties en antwoorden. Lees hierbij een beknopte samenvatting van de verschillende gesprekstafels.

Thematafel: Erfgoed is van ons allemaal!

Hoe kunnen we zorgen dat het erfgoed meer onderdeel wordt van de leefomgeving?

Breng het verhaal van Houten naar de mensen
Start met het vertellen van het verhaal van Houten en erfgoed bij de Houtenaren zelf. Dit kan via scholen, als onderdeel van een vast lesprogramma of door middel van gastsprekers. Hiervoor bestaan al mooie initiatieven van de archeologische werkgroep en DocuMonument. De lokale geschiedenis van Houten kan daarnaast makkelijk verweven worden met de Canon van Nederland, door bijv. een Canon van Houten te maken, mét en door de mensen van Houten en deze breed te delen op scholen.

Veel mensen zijn zich niet bewust van erfgoed. De route door het Oude Dorp is aantrekkelijk, maar hier gaat het om 'onbewuste beleving'. Voorwaarde is dan wel dat erfgoed te beschermen. Zet dus in op welstand en handhaving om het historisch karakter te behouden. De groep boog zicht over de vraag of de 'ziel van Houten' verloren is gegaan naarmate de kern groeide of dat deze niet bekend/zichtbaar is voor de inwoners?
Er is heel veel informatie over de Houtense geschiedenis die vaker gedeeld/beter zichtbaar kan worden bijv. in 't Groentje. Nieuwe inwoners zou je als welkom iets kunnen laten weten over de plek waar ze gaan wonen. De vraag is wel wie dit initiatief moet nemen.

De meeste Houtenaren zoeken erfgoedlocaties niet actief op. Maak het erfgoed en de verhalen daarom op een aantrekkelijke en toegankelijke wijze beleefbaar om ze meer onderdeel te maken van de leefomgeving. Ontwikkel bijv. tentoonstellingen in de openbare ruimte. Doe dit niet alleen met tekst op panelen, maar ook met (bewegend) beeld en doorverwijzing naar bronnen via QR codes. Zo zijn de 'TRAP-route' en de podcast/audiotour door het Kromme Rijn gebied leuke voorbeelden hoe je op een leuke manier al luisterend door het landschap kan fietsen. Ook kan erfgoed verbonden worden aan alledaagse activiteiten zoals met sport en vrijetijdsbesteding voor kinderen. Via de kinderen bereik je ook de ouders.

Er is behoefte aan een centrale plek waar de geschiedenis en bijzondere verhalen van Houten verteld kunnen worden. Initiatieven voor een 'Houtens Museum' zijn tot nu toe niet tot realisatie gekomen. Naar een passende vorm wordt nog gezocht. Denk bijv. aan een cultuur/-erfgoedhuis en/of museum. Het zou goed zijn om te verkennen of dit op de begane grond van het Oude Station mogelijk is.

Breng de mensen naar het erfgoed
Veel Houtenaren zijn niet bekend met het aanbod aan leuke routes in de omgeving. Breng daarom de informatie hierover (via de VVV?) naar de inwoners toe, bijv. met behulp van satellietlocaties of in samenwerking met lokale markten.

Veel erfgoedlocaties hebben een trekker nodig, zodat mensen voor meer dan alleen een wandeling de locatie zullen bezoeken. Zorg voor aanbod in leuke activiteiten op erfgoedlocaties voor de Houtenaren zelf. Corona heeft laten zien dat er in de erg nabije omgeving veel te bieden is voor mensen in Houten zelf. Bouw hier als gemeente en/of VVV op voort. Dit vraagt wel om een commercialiseringsslag. Hierdoor ontstaat wel de vraag of erfgoedlocaties, om behouden te blijven, in privaat eigendom moet komen, of de gemeente/rijksoverheid meer moet investeren in passende modellen.

Zorg dat je mensen enthousiasmeert op speciale evenementen, zoals Open Monumentendag. Dit biedt de kans een bredere groep mensen te betrekken en te verleiden tot een vervolgbezoek.
Als laaghangend fruit voor erfgoedlocaties wordt genoemd om een recreatiefprogramma te ontwikkelen op Fort Honswijk. Zeker nu het UNESCO Werelderfgoed is geworden. Voorwaarde is wel de bereikbaarheid voor fietsers en voetgangers te verbeteren.

Gemeente als verbinder
Veel erfgoedinitiatieven geven aan prima hun eigen boontjes te kunnen doppen. Zij hoeven niet altijd aan de hand genomen te worden of ondersteund te worden door de gemeente. Wel kan de gemeente als verbinder zorgen om kruisbestuiving te stimuleren en initiatieven te verbinden door netwerkavonden te organiseren of informatie te verlenen over nuttige subsidies (niet alleen gemeentelijke subsidies).

Wat is erfgoed?
Erfgoed wordt snel een containerbegrip en is veel meer dan archeologie en monumenten. Heeft de gemeente daar een compleet beeld van of moet dit nog verder in kaart gebracht worden? Er is behoefte aan een heldere definitie van erfgoed.

Thematafel: Samen op zoek naar kansen voor het erfgoed

Koppelen van kansen voor gebruik en benutten van het cultureel erfgoed.

Gewenste rol gemeente: stimuleren om erfgoed te behouden en zichtbaar te maken.

Betrokkenheid gemeente bij het erfgoed
Organiseer als gemeente voldoende capaciteit, zodat je pro-actief kunt handelen. Initiatiefnemers kunnen momenteel niet terecht bij de gemeente voor ondersteuning of vragen. In andere gemeenten is er soms een cultuurmakelaar, hier liggen ook koppelkansen erfgoed en cultuur.
Inwoners voelen weinig betrokkenheid van de gemeente bij de Rijksmonumenten in haar gemeente. Wanneer eigenaren van Rijksmonumenten zich melden met een vraag bij de gemeente, worden ze direct doorverwezen naar de RCE. Daar ontbreekt een vast aanspreekpunt. De gemeente kan haar rol als verbinder door middel van een erfgoedloket

Zorg naast een visie en regels ook voor voldoende handhaving en oog voor de context. Herstel welstand en laat daarmee zien dat erfgoed en haar context er toe doen. Nu zien mensen ook dat er te weinig wordt gehandhaafd waardoor sommige monumenten in verval komen. Dit doet pijn.

Laat de erfgoedcommissie op locatie komen kijken. De procedure naar een omgevingsvergunning toe kan soepeler verlopen door de dialoog aan te gaan tijdens het proces. Herbestemming en nieuw gebruik is nog onderbelicht in de huidige situatie. Ruimte voor ontwikkeling en eigentijds/toekomstbestendig gebruik is van belang voor het behoud en voortbestaan van het cultureel erfgoed (zoals het agrarisch erfgoed).

Beschermde dorpsgezichten en erfgoedinclusief ontwikkelen
Breng de cultuurhistorische waarde van de historische kernen als ’t Goy in kaart. De meeste dorpskernen hebben zelf al scherp wat waardevol is. Betrek de inwoners hierbij en maak gebruik van de lokale kennis, inzichten en organisatievermogen. Borg Cultuurhistorische waarde van de dorpskernen voor toekomstige ontwikkelingen, zoals in ‘t Goy bij (commerciële) woningbouwontwikkeling en zoekgebied voor windmolens. Neem cultuurhistorie mee als volwaardig onderdeel in het afwegingskader aan de voorkant van het proces, niet toetsend (gemeente) achteraf. Betrek de lokale gemeenschap en voorkom bezwaarprocedures vanuit omwonenden.

Maak van het Oude Dorp een beschermd dorpsgezicht. Zorg dat daarmee de ziel van het dorp behouden blijft, maar wel op een toekomstgerichte manier. Met ruimte voor vooruitgang en verbetering. Niet op slot zetten, maar afwegen wat ontwikkelingen toevoegen aan het verhaal en de kwaliteit de plek. Historische bebouwing behouden, opwaarderen en bruikbaar houden voor de toekomst. Zorg dat herbestemming en toekomstbestendig gebruik van erfgoed voldoende belicht wordt in de visie

Vaak is het onduidelijk waarom het ene gebouw bijzonder is en het andere niet. Dit proces kan helderder, waardering voor de context (welstand) en het uitlichten/beleefbaar

maken van verhalen van de monumenten helpt voor waardering en betekenis voor inwoners/geïnteresseerden.

Benutten koppelkansen recreatie

- Maak 't Goy onderdeel van het recreatief netwerk van Houten. Het dorp wil hier graag onderdeel van uitmaken en ligt op steenworp afstand van Houten.
- Op en rondom de klompenpaden zijn heel veel verhalen te vertellen / routes uit te zetten. Bijv. de grafkapel van de heren van Schalkwijk en de gebouwen rondom het klompenpad langs de Brink. Maar de vraag is wie hier verantwoordelijk voor is / het initiatief op zich neemt.

Koppelkansen beleefbaar maken erfgoed

Je moet mensen actief betrekken, anders weten ze niet van het erfgoed!

- Zet de gemeentelijke monumenten meer in het zonnetje en laat zien waarom ze zo bijzonder zijn. Met bijv. een bordje met QR code waar je het verhaal kan lezen/luisteren.
- Maak het mogelijk om een aantrekkelijke functie te vinden voor de begane grond van Het Oude Station.
- Promoot het Archeologisch Museum Het Oude Station beter en stel bijzondere vondsten en verhalen ook op in de openbare ruimte.
- Idee voor tentoonstelling op locatie 'vroeger' en 'nu': de panoramafoto's tentoonstellen in de openbare ruimte die Otto Wttewaal maakte van het landschap omgeving voor de bouw van Castellum.
- Breng het erfgoed en de erfgoedlocatie dichterbij de Houtenaren door jaarlijks terugkerend evenementen te laten plaatsvinden op erfgoedlocaties en passende (aanvullende) programmering voor kinderen toe te voegen.
- Mogelijkheden recreatie en 'erfgoedparels' binnen de gemeente beter duidelijk maken aan inwoners van Houten door VVV aan te laten sluiten bij streekmarkt of andere evenementen.

Kennisuitwisseling vrijwilligers en monumenteigenaren

Faciliteer als gemeente bijeenkomsten voor:

- vrijwilligers in het erfgoedveld
- monumenteneigenaren

Tijdens deze momenten kan kennisuitwisseling plaatsvinden en daarnaast ook waardering getoond worden door de gemeente voor de inzet van al deze mensen.
Daarnaast: Bezoek een project of activiteit om waardering te tonen.

Thematafel: Prioritering onderwerpen erfgoedvisie

Tijdens de sessie hebben deelnemers aangegeven wat zij het belangrijkst vinden voor de erfgoedvisie van Houten. Per gespreksronde hebben de deelnemers aangegeven welke onderwerpen zij het meest van belang vinden voor de visie. Zie voor het totaaloverzicht van de verschillende onderwerpen de volgende pagina, waaruit blijkt wat volgens de aanwezigen de hoogste prioriteit heeft en welke onderwerpen zij daarnaast belangrijk achten.

Conclusie prioritering onderwerpen erfgoedvisie

De volgende onderwerpen werden door de meeste mensen genoemd:

1. Investeren in koppelkansen recreatie en beleving van het landschap
2. Gebiedsontwikkeling mét erfgoed; pilot erfgoedinclusieve gebiedsontwikkeling (omgevingswetproof)
3. Erfgoededucatie programma voor scholen

De volgende onderwerpen kregen de hoogste prioriteit bij de deelnemers:

1. Gebiedsontwikkeling mét erfgoed; pilot erfgoedinclusieve gebiedsontwikkeling (omgevingswetproof)
2. Omgevingsvergunningsproces
   Investeren in dialoog en voortraject

3a. Subsidieregeling onderhoud gemeentelijke monumenten
3b. Opstellen van een Landschapsbiografie
3c. Realisatie Houtens Museum

- Hoogste prioriteit
- Zeer belangrijk
- Belangrijk

		Ronde 1	Ronde 2	Ronde 3	Samenvatting
1	**Omgevingsvergunningsproces** Investeren in dialoog en voortraject				
2	**Subsidieregeling onderhoud gemeentelijke monumenten**				
3	**Open Monumentendag**				
4	**Investeren in koppelkansen recreatie en beleving van het landschap**				
5	**Opstellen van een Landschapsbiografie** landschappelijke kwaliteiten borgen en uitdragen				
6	**Visie behoud en gebruik monumenten**				
7	**Leidraad restauratie/renovatie opstellen** richtinggevend kader verbouwplannen en herbestemming				
8	**Leidraad verduurzaming opstellen** richtinggevend kader verbouwplannen en herbestemming				
9	**Gebiedsontwikkeling mét erfgoed** pilot erfgoedinclusieve gebiedsontwikkeling (omgevingswetproof)				
10	**Realisatie Houtens Museum**				
11	**Erfgoededucatie programma voor scholen**				
12	**Erfgoedgenieten**: Opzetten van programmering bij erfgoedlocaties				
13	**Erfgoedparticipatie subsidie** vrijwilligers stimuleren en initiatieven mogelijk maken				
14	**Citymarketing vanuit identiteit**				
15	**Erfgoedbeleving producten** verhalen beleefbaar maken				

Wat mag niet ontbreken aan de visie?
Daarnaast konden de deelnemers aangeven wat volgens hen niet mocht ontbreken in de visie. Daarbij kwamen de volgende onderwerpen naar voren. Enkele onderwerpen kregen daarbij ook een rode sticker toebedeeld om de prioriteit aan te geven.

Behouden en beschermen

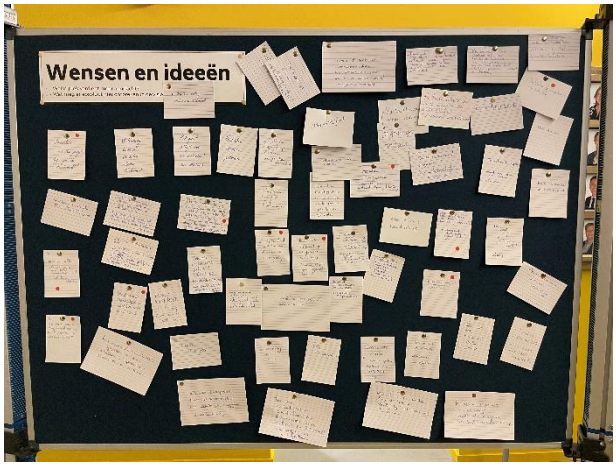
- Uitleg definitie erfgoed
- Kennen en herkennen dorpsmonumenten per pand en hoe en wanneer wordt of ben je een monument?
- Na visie zorgen voor handhaving en toetsing (welstandscommissie).
- Keuze voor wat men:
    - Volledig wil beschermen
    - Deels wil beschermen
    - Wil laten gaan

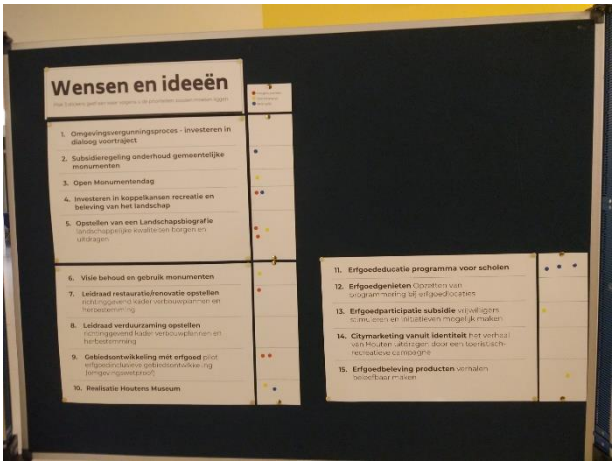
  Niet meer streng regime voor alle beschermde monumenten, maar verschillende beschermingsniveaus.
- Kies een hoofdstructuur, bijv. Oude Dorp, Brink Schalkwijk, NHW, etc. voor streng regime en minder streng of algemene richtlijnen voor 'minder belangrijke' monumenten.
- Bouwen in cultureel erfgoed: vooraf beter begeleiden / samenhang met lokale bevolking op zoeken. Bestempelen als beschermde status (beschermd dorpsgezicht o.i.d.)
- Afkaarten dorpsgezicht, maar met de mogelijkheid voor verbeteringen, ondernemerschap en verduurzaming.
- Houd de lintbebouwing in Schalkwijk open → beschermd dorpsgezicht
- Hoogstam boomgaarden (essentieel in ontwikkeling Houten)
- Ook aandacht voor historische landschapselementen:
    - Boomgaarden
    - Slotenpatronen
    - Schootsvelden
    - Etc.
- Erfgoed borgen bij gebiedsontwikkeling. Zonering/ zichtlijnen / toegankelijkheid, etc.
- Boeren en fruittelers betrekken bij erfgoed
- Er is gigantisch veel initiatief, moeite & geld bij mensen. Stimulans/ waardering door de gemeente voor monumenteigenaren wordt gemi

Beleving verhalen erfgoed en educatie

- Verbinding tussen verleden, heden en toekomst
- Het gaat altijd over (de verhalen van) mensen.
- Vertel en deel erfgoed juist eerst lokaal.
- Lokale geschiedenis op scholen (kun je zien op meerdere niveaus; bijv. MBO Wellant betrekken bij landschapskwaliteiten)
- Investeer in de jeugd, zij zijn de toekomst!
- Beleving: Belangrijk om cultureel erfgoed te ontsluiten door route informatie, panelen en QR-codes.
- Zichtbaarheid en verhaal van monumenten en omgeving.

- Idee museum zou je ook digitaal kunnen zien, dit hoeft niet een fysieke plek te zijn. Houtens museum biedt kans om geschiedenis te verbinden met kunst en cultuur.
- Breed inzetten, niet alleen op erfgoed gebied





De wensen en ideeënwand met daarnaast de prioriteitenlijst voor de onderwerpen voor de erfgoedvisie

Aanvullende wensen en ideeën

Aanvullend op het gesprek over de prioriteiten voor de erfgoedvisie kwamen er veel kansen en ideeën ter sprake die de deelnemers op een prikbord achter konden laten. Dit leverde veel concrete ideeen op om op een vrij laagdrempelige manier het erfgoed van de gemeente beter beleefbaar te maken. Daarnaast kon men hier wensen uiten die in de overige gesprekken niet aan bod kwamen.



Plekken die meer aandacht verdienen

Daarnaast konden de deelnemers konden aangeven welke plekken in de gemeente meer aandacht verdienen. De aanwezigen kennen hun eigen leefomgeving immers als geen ander. De onderwerpen variëren van plekken en objecten die meer in de schijnwerpers gezet kunnen worden, beter beleefbaar gemaakt of onderhoud / bescherming behoeven volgens de deelnemers.



Conclusies

Tijdens de sessie hebben de deelnemers openhartig hun ideeen en wensen met betrekking tot het erfgoed in de gemeente Houten gedeeld. De avond heeft belangrijke inzichten opgeleverd over de huidige stand van zaken en de verschillende perspectieven die leven over de omgang en beleving van het erfgoed. Daarnaast zijn er veel kansen en ideeën benoemd en hebben de aanwezigen aangegeven wat zij het belangrijkst vinden voor de erfgoedvisie van Houten. Dit is een waardevolle opbrengst, die richting geeft aan de erfgoedvisie zodat het op te stellen beleid aansluit op de praktijk en de beleving van de inwoners, ondernemers en de actoren in het erfgoedveld.

Behoud, bescherming en gebruik
Tijdens de sessie is inzicht gegeven in wat er nodig is om de visie te kunnen vertalen naar praktische uitvoering voor erfgoedinitiatieven, monumenteigenaren, inwoners en ondernemers. Een terugkerend punt van aandacht is het organiseren van voldoende capaciteit en kennis bij de gemeente om deze praktische vertaling mogelijk te maken en meer verantwoordelijkheid en betrokkenheid bij het erfgoed te tonen.

Naast het opstellen van regels, is er een roep om handhaving en aandacht voor welstand om te zorgen dat erfgoed in haar context goed geborgd blijft voor de toekomst.
Het gaat hierbij zowel om het beschermen van de verschillende dorpskernen binnen de gemeente als landschappelijke elementen zoals boomgaarden, verkavelingspatronen, slotenpatronen en schootsvelden.
Dit werd door de deelnemers nogmaals onderstreept door hoge prioriteit te geven aan het onderwerp “Gebiedsontwikkeling mét erfgoed (pilot erfgoedinclusieve gebiedsontwikkeling)” tijdens de thematafels. De gemeenschap van de historische kernen heeft veelal helder wat de cultuurhistorische waarde is van hun leefomgeving. Benut die lokale kennis en expertise. Stel een helder afwegingskader op voor toekomstbestendige ontwikkelingen (woningbouw, energietransitie), op basis van goede cultuurhistorische waardenkaarten. Zo kan aan de voorkant van het proces gestuurd worden waarbij erfgoed én de lokale gemeenschap betrokken wordt.

Het erfgoed is van iedereen
De deelnemers geven aan het belangrijk te vinden dat inwoners en (agrarisch) ondernemers betrokken worden in een helder en transparant proces bij het waarderen en beschermen. Het moet duidelijk zijn wat waarde heeft en waarom. Op welke manier het erfgoed bijdraagt aan het verhaal, de identiteit van de plek, en welke ruimte er is voor toekomstbestendig gebruik en ontwikkeling. De deelnemers geven daarbij ook aan dat het erfgoed meer uitgelicht mag worden om het verhaal en de betekenis van een plek tot leven te wekken, door middel van erfgoedbeleving (zoals QR-codes, informatiefolders/borden, routes of tentoonstellingen in de openbare ruimte).

Beleving en educatie
Veel mensen zetten zich in om te zorgen dat het erfgoed van Houten wordt overgedragen en behouden blijft voor de toekomstige generaties. Er is behoefte aan een helder 'verhaal van Houten' dat gecommuniceerd kan worden. Om dit verhaal goed te kunnen delen moet het verhaal gecureerd en vast gelegd worden, bijv. in de vorm van de Canon van Houten. Vervolgens kan dit verhaal op een laagdrempelige manier worden verteld op verschillende manieren, bijvoorbeeld in de openbare ruimte, tijdens activiteiten op erfgoedlocaties, op een centrale plek als een Houtens museum en op scholen. Betrekken en enthousiasmeren van de jeugd is belangrijk voor het borgen van ons erfgoed voor de toekomst. Via kinderen kun je ook op eenvoudige wijze de ouders bereiken.

Gemeente als verbinder
Pak als gemeente je rol als verbinder. Zorg voor capaciteit en een aanspreekpunt voor Rijks- en gemeentelijke monumenten, inititatieven en vragen. Verbindt stakeholders, initiatieven, geef advies en organiseer bijeenkomsten voor vrijwilligers en monumenteneigenaren om kennis uit te wisselen. Een cultuurmakelaar zou hier bijvoorbeeld bij kunnen helpen.

Tijdens de sessie kwamen veel ideeën naar voren die op een vrij laagdrempelige manier kunnen bijdragen aan het gebruik en de beleving van het erfgoed. Er zijn veel partijen actief in de gemeente Houten die met erfgoed te maken hebben en/of de meerwaarde zien om deze meer onderdeel te maken van de maatschappij.
De gemeente kan het aanwezige vrijwilligerskapitaal en inspanningen van monumenteigenaren meer waarderen en stimuleren door bijeenkomsten te organiseren waar kennisuitwisseling plaatsvindt en initiatieven samengebracht kunnen worden.

Koppelkansen recreatie en erfgoedbeleving
Het meeste gekozen onderwerp voor de erfgoedvisie is de investering in de koppelkansen tussen recreatie en erfgoedbeleving. Tijdens de thematafels kwam dit onderwerp meermaals terug. Hierbij gaat het zowel om het betrekken van inwoners bij het erfgoed in hun leefomgeving door de wandel- en fietsnetwerken in de gemeente beter te verbinden met erfgoedlocaties als bezoekers aan de gemeente. Het beter en op een aantrekkelijke manier beleefbaar maken van het aanwezige erfgoed, hun betekenis en verhalen, versterkt het verhaal en de identiteit van Houten. Kansen voor beleving van erfgoed, natuurwaarden en recreatie gaan hier hand in hand.

Vooruitblik

De opgehaalde informatie tijdens deze bijeenkomst geeft richting aan de Erfgoedvisie en vormen belangrijke ingrediënten. De visie wordt momenteel opgesteld. Het concept zal besproken worden met actieve leden in het erfgoedveld, die vertegenwoordigd zijn in de klankbordgroep. Daarnaast zal overleg plaatsvinden met collega's binnen de gemeente om de koppelkansen met andere beleidsvelden te borgen voor de toekomst.